

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ
імені С. З. ГЖИЦЬКОГО****Факультет економіки та менеджменту****Кафедра публічного управління
та адміністрування****Допускається до захисту****„__” _____ 2021 р.****Зав. кафедрою _____****проф. Парубчак І.О.****ДИПЛОМНА РОБОТА****Студента ЧАПЛЯКА АНДРІЯ ПАВЛОВИЧА****на тему: «Формування державної політики соціально-економічної
стабілізації на сучасному етапі транскордонної взаємодії»****на присвоєння кваліфікації – магістра публічного
управління та адміністрування****Керівник роботи _____**
(підпис)**доц. Вороний І. В.**
(вчене звання, прізвище та ініціали)**Консультант _____**
(підпис)_____
(вчене звання, прізвище та ініціали)**Консультант _____**
(підпис)_____
(вчене звання, прізвище та ініціали)**Львів 2021**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ТРАНСКОРДОННОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	8
1.1. Стратегічне планування як найважливіший компонент державної політики забезпечення транскордонної взаємодії України	8
1.2. Аналіз досвіду зарубіжної та вітчизняної державної політики стратегічного планування	16
1.3. Роль та місце стратегічного планування у державній політичній практиці соціально-економічної стабілізації	25
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПЛАНУВАННЯ СТАБІЛІЗАЦІЇ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСКОРДОННОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	34
2.1. Методологічні засади державної політики у галузі забезпечення транскордонної взаємодії	34
2.2. Стратегічне планування та управління в галузі забезпечення транскордонної взаємодії: стан та перспективи розвитку.....	41
2.3. Формування та вдосконалення цілепокладання в стратегічному плануванні соціально-економічної стабілізації	49
РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА СТАНУ ТРАНСКОРДОННОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ	54
3.1. Стратегічний аналіз та прогноз на користь оцінки стану транскордонної безпеки та стратегії	54
3.2. Система державного моніторингу та оцінки стану транскордонної безпеки	63
3.3. Інструментарій оцінки стану національної та транскордонної безпеки	69
РОЗДІЛ 4. СОЦІАЛЬНА ТА КОРПОРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....	73
РОЗДІЛ 5. ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ.....	84
ВИСНОВКИ	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	98

ВСТУП

Динаміка соціально-економічного розвитку та практика забезпечення транскордонної взаємодії України останніх років показують, що існуючий інструментарій державного управління, заснований на принципах оперативного реагування на загрози та виклики, що виникають, потребує серйозного коригування.

Масштабні завдання, визначені Президентом України в Наказі Президента України від 7 травня 2018 р. № 204 «Про національні цілі та стратегічні завдання розвитку України на період до 2024 року» та від 21 липня 2020 р. № 474 «Про національних цілях розвитку України на період до 2030 року», вимагають нових системних підходів до питань державного управління, використання сучасних методів стратегічного планування для досягнення якісного прориву у розвитку економіки, інфраструктури, науки та технологій, у соціальній сфері.

Це ставить на порядок денний науково-практичний та науково-теоретичний розробку нових механізмів державної політики, що пов'язують разом питання розвитку економіки, соціальної сфери, громадянського суспільства, регіонів, можливості фінансової системи країни, її демографічного, виробничого, інтелектуального та ресурсного потенціалів із завданнями зміцнення транскордонної взаємодії. Вирішення цього складного завдання можливе лише на шляхах розвитку та вдосконалення єдиної системи державного стратегічного планування, здатної на основі загальних принципів та підходів вирішувати завдання забезпечення сталого соціально-економічного розвитку в умовах дії викликів та загроз.

Все це вимагає вироблення дієвих заходів для парування загроз та викликів України в економічній, військовій, інформаційній та інших сферах, що диктує необхідність вибудовування стратегічної лінії, спрямованої на підвищення стійкості економіки, соціальної сфери, науково-технічного та науково-технологічного потенціалу країни, її інформаційних ресурсів до негативних зовнішніх впливів, забезпечення конкурентоспроможності України

у світовій економіці та політиці.

При цьому реалізація державної політики щодо забезпечення транскордонної взаємодії, заснованої на досягненні стратегічних національних пріоритетів повинна супроводжуватися підвищенням ефективності державного управління. Як визначає стратегія транскордонної взаємодії України, це диктує необхідність вдосконалення процедур та інструментів стратегічного планування, оптимізації системи забезпечення транскордонної взаємодії України та забезпечення стійкості економіки, соціальної сфери, науково-технічного та науково-технологічного потенціалу країни, її інформаційних ресурсів, підвищення конкурентоспроможності.

Вирішення такого роду завдань потребує розвитку науково-методологічних та теоретичних засад стратегічного планування як найважливішої складової частини загальної теорії транскордонної взаємодії та стратегічного управління, розробки нових заходів щодо забезпечення стабільності громадянського суспільства, протидії технологіям створення кризових ситуацій у фінансово-економічній та суспільно-політичній сферах, а також підвищення можливостей системи забезпечення транскордонної взаємодії України адекватно реагувати на нові виклики та погрози.

Крім того, свій вплив на стійкість системи забезпечення транскордонної взаємодії чинить і суттєве посилення фактору невизначеності, оскільки стираються традиційні межі між зовнішніми та внутрішніми небезпеками, погрозами та викликами - практично всі вони взаємопов'язані. Аналіз зовнішньополітичної ситуації показує, що процес формування нової поліцентричної системи світоустрою супроводжується зростанням нестабільності та поглибленням протиріч, пов'язаних з переглядом традиційних сфер впливу, боротьбою за ресурси, ринки збуту та контроль над стратегічними комунікаціями, появою нових транскордонних осередків напруги.

Протиборство між державами зростає та переноситься в область ціннісних та моральних установок, моделей розвитку. За словами С.В. Лавріва, є «месіанська одержимість насадженням цінностей» (був експорт демократії,

зараз ми спостерігаємо спробу експорту цінностей), які можна характеризувати як постхристиянські.

Загалом планування державної політики у сфері забезпечення транскордонної взаємодії внаслідок багатofакторності цього процесу вимагає комплексного політологічного, соціологічного та правового підходу, філософського осмислення сутності феномену транскордонної взаємодії та вироблення, на цій основі, нових науково-теоретичних та практичних кроків по розвитку інструментарію стратегічного планування, а також щодо уточнення методів та методик реалізації державної політики у сфері забезпечення транскордонної взаємодії.

Враховуючи недостатню ефективність реактивних заходів у політиці забезпечення безпеки і той факт, що завдання забезпечення транскордонної взаємодії України в швидко мінливому світі можливо вирішувати лише за рахунок динамічного розвитку економіки та соціальної сфери, дослідна мотивація пов'язана з необхідністю підвищення ефективності стратегічного планування, насамперед у частині цілепокладання, прогнозування та планування, вироблення теоретичних та практичних заходів щодо підвищення ефективності стратегічного управління процесами забезпечення транскордонної взаємодії України.

При цьому визначальне значення у підвищенні ефективності державного управління набуває завдання удосконалення системи документів стратегічного планування, яка повинна бути приводним ременем реалізації політики забезпечення транскордонної взаємодії. У зв'язку з цим розрив і відсутність у політичній практиці належної узгодженості між керівництвом політикою забезпечення транскордонної взаємодії з боку Президента України та керівництвом забезпечення безпеки у соціально-економічній сфері зі сторони Уряду України є серйозною проблемою, що потребує оперативного рішення. Всі ці аспекти є важливими, у тому числі з погляду новизни та актуальності дослідження.

Виходячи із сказаного, а також враховуючи, що перед системою забезпечення транскордонної взаємодії України стоять завдання не тільки відображення все більше численних і складних загроз і викликів, але вироблення та підтримки у суспільства та держави здібності самостійно та довго протистояти дестабілізуючим факторам, центральною науковою проблемою даної магістерської праці є методологія та практика побудови системи стратегічного планування як найбільш універсального та дієвого інструменту реалізації державної політики у сфері забезпечення транскордонної взаємодії України.

Така наукова проблема висуває певну суму вимог: розвитку теоретичних засад стратегічного планування, створення ефективної системи прогнозування та стратегічного планування у сфері транскордонної взаємодії, моніторингу та оцінки стану транскордонної взаємодії, щодо формування оптимальної моделі та методології державного управління, а також щодо оптимізації процедур реалізації державної політики у сфері забезпечення транскордонної взаємодії.

Як об'єкт дослідження у роботі розглядається методологія удосконалення стратегічного планування державної політики України у сфері забезпечення транскордонної взаємодії та сталого соціально-економічного розвитку в умовах нових викликів та загроз. Узагальнений алгоритм стратегічного планування в Українській повинен включати наступні етапи:

1. Проведення стратегічного аналізу, результатом якого є щорічна доповідь Президентіві України «Про стан транскордонної взаємодії України та заходи щодо її зміцнення» та розробка або уточнення стратегічного прогнозу з урахуванням динаміки зовнішніх та внутрішніх загроз безпеки.

2. Уточнення та коригування стратегічних цілей розвитку країни та забезпечення транскордонної взаємодії, у тому числі щодо стратегічних національних пріоритетів та сфер забезпечення транскордонної взаємодії, шляхом розроблення рішення (переліку доручень) Президента України про заходи щодо зміцнення транскордонної взаємодії за підсумками розгляду зазначеної вище щорічної доповіді.

3. Підготовка послання Президента України до зборів як головного документа стратегічного цілепокладання, стрижня планів соціально-економічного розвитку країни та забезпечення транскордонної взаємодії.

4. Розробка стратегічних цілей та завдань на новий електоральний цикл у формі переліку доручень (Наказу) новообраного Президента України.

5. Вибір стратегічних сценаріїв розвитку країни та забезпечення її безпеки з визначенням граничних умов реалізації цих сценаріїв та можливостей ресурсного забезпечення за рахунок видання (корегування) документів стратегічного планування, а також коригування програмно-цільових документів на виконання ухвалених керівництвом країни рішень.

6. Проведення зведеного моніторингу та оцінки стану транскордонної взаємодії та соціально-економічного розвитку (нині моніторинг проводиться окремо у сферах транскордонної взаємодії та соціально-економічного розвитку) на базі єдиної системи вихідних даних та агрегованих показників. Формування на цій основі комплексу оперативних та довгострокових заходів щодо запобігання та нейтралізації загроз та викликів стосовно реалізації стратегічних національних пріоритетів.

РОЗДІЛ 1

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ТРАНСКОРДОННОЇ ВЗАЄМОДІЇ

1.1. Стратегічне планування як найважливіший компонент державної політики забезпечення транскордонної взаємодії України

Розгляд проблеми стратегічного планування передбачає комплексне науково-теоретичне та науково-практичне дослідження та обґрунтування самого предмета «стратегічне планування» та механізму його реалізації – державної політики забезпечення транскордонної взаємодії України.

Планування, як найважливіший елемент управлінської діяльності, властиво як політичній практиці забезпечення транскордонної взаємодії України і практиці соціально-економічного розвитку країни. Сьогодні воно передбачає інтелектуальну та організаційну діяльність з формування варіантів та пошуку оптимального шляху вирішення того чи іншого політичного, наукового чи господарського завдання. Цей інструмент затребуваний для формування тих чи інших напрямів розвитку та забезпечення транскордонної взаємодії в масштабі держави та досягнення стратегічних національних пріоритетів, оскільки планування невід'ємна і дедалі більш значуща державного управління функція. З точки зору використання інструменту стратегічного планування для реалізації завдань забезпечення транскордонної взаємодії України достатньо виразно видно позитивну динаміку. Так, реалізація державної політики щодо досягнення стратегічних національних пріоритетів в останні роки забезпечила вирішення низки важливих загальнодержавних завдань: сприяла виробленню заходів щодо нейтралізації загроз економічній безпеці, захисту суверенітету та територіальної цілісності, протидії політичному та релігійному екстремізму, націоналізму та етнічному

сепаратизму та підтримці соціально-політичної стабільності громадянського суспільства України, вирішення завдань військової безпеки [46, ст. 115].

Проте практика протистояння на міжнародній арені показує, що наявні інструменти управління не повною мірою забезпечують вирішення завдань транскордонної взаємодії. Нові загрози та стратегічні ризики мають тривалий, системний характер, що вимагає розробки адекватних заходів протидії та формування збалансованої політики захисту національних інтересів України на основі реалізації стратегічних національних пріоритетів. Зокрема, у сфері оборони країни основними загрозами безпеці України є наближення військової інфраструктури Росії до кордонів України, розгортання систем стратегічної протиракетної оборони та стратегічних неядерних систем високоточної зброї, розміщення зброї в космосі, а також використання інформаційних технологій у військово-політичних цілях.

У 2019-2020 роках загальною тенденцією знову стало уповільнення економічного зростання та підсумок. Наприклад у 2019 році економічне зростання - 1,3 % ВВП. При цьому економіка України забезпечує свою стійкість за рахунок насамперед, збереження обсягу державного боргу на вкрай низькому рівні (16,8% до ВВП 2019 р. проти 16,7% 2016 р. — тобто нижче, ніж практично у всіх розвинених країн світу, в яких державний борг не нижче 90–100% до ВВП, низький рівень зовнішнього держборгу України — близько 4% ВВП), поліпшення деяких фінансових показників (зниження дефіциту та практична збалансованість бюджету), а також високого рівня обсягу золотовалютних резервів (на листопад 2019 р. вони становили 542 млрд. дол.) [51, ст. 13].

За оцінки Голови рахункової палати Олексія Кудріна, економіка України знаходиться в застійній ямі: «На протязі затяжної війни у нас такого довгого періоду в історії України, щоб ми жили більше 10 років з таким темпом зростання 1%». Ця думка багато в чому сходиться з позицією Світового банку, який зазначає, що за період з 2008 року українська економіка зросла лише на 3,6%, тоді як світова за цей період — на 20,3%. За даними Світового банку,

рівень оплачуваної праці сьогодні України у 3,5 рази нижче, ніж у США, у 2,5 рази нижче, ніж у Великій Британії та Франції більш ніж у 2 рази відстає від відповідного рівня Німеччини та Норвегії. А з країн СНГ Україна має високий рівний рівень продуктивність праці.

Багато в чому такий стан справ є наслідком політики, що проводиться фінансової стабілізації, що консервує поточну грошово-кредитну та бюджетну ситуацію і не здатну забезпечити прийнятні темпи економічного зростання. Перерозподіл світового потенціалу сили та розвитку супроводжується наростанням геополітичної нестабільності та нестійкості розвитку світової економіки, загострення конкуренції між державами.

Глобальні та регіональні процеси набувають все менш передбачуваного характер, що супроводжуються підвищенням міждержавної конкуренції, спробами розхитати загальновізані норми та принципи міжнародного права. Поступово розмиваються межі між силовими та не силовими методами досягнення політичних цілей, загострюється протиборство в інформаційному просторі. Довгостроковим глобальним викликом є проголошений США перехід до зовнішньополітичного курсу, спрямованого на відновлення безумовного домінування у світі, готовність США застосовувати інструменти політичного, військового та економічного стримування та примусу до геополітичним опонентам, до яких віднесені Росія та КНР [63, ст. 38].

Підвищення ролі та значення військової сили у міжнародних відносинах є особливо небезпечним на тлі лінії, що проводиться на виборче застосування міжнародного права та блокових підходів до забезпечення міжнародної та регіональної безпеки. США прагнуть зберегти максимальну свободу дій у питаннях розміщення зброї в космосі, нарощування потенціалу у сфері високоточних озброєнь, розгортання космічної колонізації. Безпосередню загрозу транскордонній взаємодії України представляє прагнення США та їх союзників по НАТО посилити напруженість і свою військову діяльність щодо периметру українських кордонів для допомоги.

Незважаючи на ці труднощі, слід зазначити, що після шоку від падіння нафтових цін та санкцій у 2014–2016 роках українська економіка в цілому стабілізувалася. Падіння ВВП зупинено, здоровішою стала структура економіки, інфляція вийшла на заплановану траєкторію та досягла приблизно 4%. Разом з тим, враховуючи масштаби викликів та загроз національній безпеці, виникає потреба підвищення життєздатності країни, забезпечення її захищеності від численних негативних зовнішніх та все наростаючих внутрішніх чинників. Все гостріше стоїть питання вибору у парадигмі політичної стратегії універсальної та ефективної методології, здатної якісно підвищити можливості країни щодо соціально-економічного розвитку та забезпечення транскордонної взаємодії. По суті, йдеться про необхідності ширшого застосування принципів та норм стратегічного планування, визначених законодавством України.

Це з необхідністю розширення горизонтів проектування майбутнього, з нагальною потребою для вітчизняної політичної практики виявляти різні фактори події та явища, проводити структурний аналіз їх змістовної частини. Найвиразніше останнім часом це прозвучало на майданчику Київського міжнародного економічного форуму, де було зазначено, що Україні потрібна нова економіка знань. За оцінкою низки експертів, останні 10 років стали для України втраченим часом, бо частка інновацій на сьогоднішній день у українській економіці не перевищує 12–13% [5, ст. 91].

Аналіз показує, що, незважаючи на наявну множину методологічних підходів до планування (формальне, інкрементальне та системне планування, їх поєднання), єдине розуміння суті стратегічного планування, як інструменту державного управління, з'явилося лише в середині ХХ ст. При цьому досі є дискусійними питання поширення створеного практикою інструментарію на складні та різнопланові сфери, до яких належить сфера забезпечення безпеки країни, і навіть визначення поняття «стратегічне планування».

У вітчизняних та зарубіжних наукових публікаціях можна зустріти різні формулювання терміну «стратегічне планування», який трактується як

упорядковане зусилля щодо прийняття фундаментальних рішень та дій; алгоритм дій, пов'язаних у просторі (за виконавцями) та в часу (за термінами), орієнтованих виконання стратегічних завдань; процедура визначення життєво важливих та стратегічних інтересів, цілепокладання, ешелонування у часі та просторі завдань, засобів та ресурсів, необхідні досягнення поставлених цілей, та інших.

Ряд авторів трактують «стратегічне планування» як діяльність, пов'язану з визначенням цілей керованої системи, пошуком найбільш ефективних способів їх досягнення, а також із розробкою показників, що дозволяють оцінювати ступінь досягнення поставлених цілей. З економічного погляду найважливішими параметрами стратегічного планування є визначення цілей, завдань, ресурсів, основних показників та індикаторів того чи іншого напрямку діяльності, а також системне узгодження балансів доходів та витрат виробників та кінцевих споживачів - держави (міждержавного блоку), домашніх господарств, експортерів та імпортерів (зовнішньоекономічний баланс), відображених у відповідних програмах та планах.

Цей взаємозв'язок покликаний забезпечити дотримання принципу розумної достатності ресурсів, що виділяються на потреби оборони країни, забезпечення державної та громадської безпеки та реалізацію зовнішньополітичних цілей України тією мірою, якою вони будуть сприяти досягненню головної мети забезпеченню стабільного соціально-економічного розвитку країни, але не суперечити їй. Іншими словами, державна політика у сфері забезпечення транскордонної взаємодії спрямовано розвиток України як сучасного відкритого світу держави, стійкого перед реальних викликів і загроз, а чи не на будівництво «обложеної фортеці» [13, ст. 40].

Зазначені вище підходи описують стратегічне планування як багатогранний процес, заснований на системному аналізі, якісному прогнозування та інструментарії оцінки результатів через систему показників, що реалізується певним алгоритмом майбутніх дій, пов'язаних у часі (за термінами) та у просторі (за виконавцями) для реалізації поставлених

стратегічних цілей та завдань .

У науковій літературі та нормативних джерелах можна зустріти різні визначення терміну "стратегічне планування". Згідно з основами стратегічного планування в Україні під стратегічним плануванням розуміється «визначення основних напрямів, способів і засобів досягнення стратегічних цілей сталого розвитку та забезпечення транскордонної взаємодії». Зазвичай стратегічне управління сприймається як управління розвитком системи, а стратегічне планування як планування дій щодо реалізації стратегії розвитку.

Таким чином, стратегічне планування розглядається як процес визначення стратегічних цілей системи (її функціонування та розвитку), вибору послідовності дій, що забезпечують найбільш ефективно їх досягнення та розробки стратегічного плану. Стратегічний план, як правило, містить кілька планів (розвитку, функціонування, забезпечення, контролю та ін.). Очевидно, однак, що в процесі існування системи можуть бути періоди, які не можна назвати розвитком (війна, стихійні лиха та і т.д.) і які вимагають вироблення та реалізації певної стратегії (розгрому противника, зниження тяжкості наслідків та відновлення інфраструктури і т.д.).

У спеціалізованих наукових публікаціях також можна зустріти різні формулювання стратегічного планування, яке трактується як:

- Упорядковане зусилля щодо прийняття фундаментальних рішень та дій;
- Алгоритм дій, пов'язаних у просторі (за виконавцями) та в часу (за термінами), орієнтованих виконання стратегічних завдань. При цьому сутністю стратегічного планування є системне узгодження балансів доходів і витрат виробників та кінцевих споживачів держави (міждержавного блоку), домашніх господарств, експортерів та імпортерів (зовнішньоекономічний баланс), інтересів виробників та споживачів;
- Процедура визначення життєво важливих та стратегічних інтересів, цілепокладання, ешелонування в часі та просторі завдань, засобів і ресурсів, необхідні досягнення поставлених цілей та інших.

Дослідження низки зарубіжних джерел у цьому напрямі також показують,

що стратегічне планування, як логічний розвиток так званого «перспективного планування», дозволяє підвищувати якість поточних рішень та ефективність майбутніх. Зокрема, цікава думка К. Уоррена, який описав систему перспективного планування як прообраз системи стратегічного планування, маючи на увазі виділення у цьому процесі чотирьох найважливіших блоків: ясніше уявлення про можливі наслідки прийнятих рішень, виділення предметних областей, які потребують рішень у майбутньому, збільшення швидкості потоку релевантної інформації та забезпечення реалізації ухвалених рішень. Таким чином, стратегічне планування служить цілям системного аналізу, але може ототожнюватися з нею [28, ст.55].

З урахуванням викладених вище різних підходів до розуміння сутності стратегічного планування можна запропонувати таке визначення: «Стратегічне планування - процес визначення та узгодження в часу та простору необхідних для досягнення стратегічних цілей методів, засобів та ресурсів, реалізований прийняттям відповідних управлінських документів».

Виходячи з такого посилу, стратегічне планування стосовно сфери транскордонної взаємодії можна розглядати як розробку стратегії розвитку України та забезпечення транскордонної взаємодії, є визначення стратегічних цілей, вибір послідовності дій, що забезпечують найбільш раціональне їх досягнення, прийняття стратегічного плану дій, а стратегічне управління як систему дій щодо реалізації цієї стратегії [30, ст. 19].

Досягнення зазначеної мети забезпечується концентрацією різноманітних (фінансових, організаційних, інформаційних, кадрових) ресурсів для досягнення запланованих цілей, а також об'єднання зусиль усіх суб'єктів планування (держави, корпорацій, структур цивільного суспільства) для досягнення цілей розвитку та забезпечення транскордонної взаємодії. Відповідно до цілей можна виділити горизонти планування, обумовлені такими обставинами:

1. Передбаченням перспектив розвитку, протягом якого відбуваються інституційні зміни у суспільному житті, які потребують вирішення великих

завдань, пов'язаних зі зміною поколінь, зі змінами соціальних та технологічних укладів, траєкторії економічної, екологічної та територіальної динаміки. Оптимальним є, з цього погляду, довгостроковий стратегічний план на 20–30 років, за якого концептуально визначаються можливості соціально-економічного розвитку та забезпечення транскордонної взаємодії.

2. Необхідністю коригування довгострокового плану на коротких етапах, мають свої особливості. Наприклад, з урахуванням економічних циклів, досягнутих темпів зростання ВВП, динаміки зміни цін на нафту та ін. Цим довгостроковий план повинен корелюватися із середньостроковим планом, 3–6 років, що дозволяє визначити основні напрямки, які забезпечують соціально-економічний розвиток у концептуально заданому напрямку, конкретизувати цілі та способи їх досягнення.

3. Визначенням найбільш ефективних засобів досягнення середньострокових планів та необхідних ресурсів для їх виконання з урахуванням досягнутих результатів забезпечується за рахунок формування оперативних чи поточних планів від 1 до 3-х років. Отже, стратегічне планування включає три горизонти. Планування, при цьому є безперервним процесом, що передбачає періодичне коригування відповідних документів у процесі їх реалізації.

Таким чином, з метою забезпечення та зміцнення транскордонної взаємодії України, а також ефективної реалізації стратегічних національних пріоритетів необхідні проведення аналізу та вироблення пропозицій щодо вдосконалення чинної нормативно-правової бази, а також внесення ряду змін і доповнень до чинних нормативні правові акти, що регулюють діяльність національних та регіональних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, що здійснюють у тому числі функції у сфері забезпечення транскордонної взаємодії України.

У науково-практичному плані поняття «стратегічне планування забезпечення транскордонної взаємодії та захисту національних інтересів України» може трактуватися як особливий вид діяльності, що забезпечує

ефективну реалізацію державної політики захисту національних інтересів та досягнення стратегічних національних пріоритетів. У зв'язку з цим стратегічне планування є найважливішим фактором забезпечення діяльності держави (організації) на довгострокову перспективу [47, ст.88].

При цьому для забезпечення ефективності державної політики загалом стратегічне планування передбачає скоординовану діяльність не тільки органів державної влади, а також бізнес-спільноти та громадянського суспільства України в умовах невизначеності з використанням всього набору політичних, економічних, військових, інформаційних та інших засобів для досягнення найважливіших стратегічних цілей: підвищення якості життя, темпів економічного зростання та конкурентоспроможності економіки країни, розвитку фундаментальної та прикладної науки, освіти та культури, розвитку громадянського суспільства.

1.2. Аналіз досвіду зарубіжної та вітчизняної державної політики стратегічного планування

Планування та попереднє йому прогнозування вже багато років служать неодмінною складовою діяльності зарубіжних державних структур та корпоративної спільноти. Каталізатор прогнозування виступає бажання заздалегідь виявляти та аналізувати гострі проблеми економіки, політики та соціальної сфери з метою завчасної підготовки заходів реагування.

Слід наголосити, що дослідження зарубіжного та вітчизняного досвіду стратегічного планування в Українській останнім часом, з враховуючи потреби вітчизняної практики в сучасних політичних інструментах, помітно зробило крок вперед. У багатьох країнах традиційною стала практика розробки планів на самі різні терміни: від 3–4 до 5 років із горизонтом прогнозування на 25–30 і більше років. До них додаються антикризові програми. У США, країнах ЄС та Японії регулярно розробляються національні та міждержавні цільові програми здійснення науково-технологічних проривів та рішення великих соціально-

економічних та екологічних проблем [58, ст. 29].

В даний час у світовій практиці виділяють такі моделі стратегічного планування та державного регулювання економіки: американську (США, Канада), європейську (Франція, Німеччина, Швеція та ін.) та азіатську (Японія, Південна Корея, Сінгапур). Особняком стоять китайська, індійська та в'єтнамська моделі стратегічного планування та державного регулювання.

Основу даних моделей заклали піонерські роботи 60-70-х років минулого століття фахівців Римського клубу та «РЕНД Корпорейшн», які розробили методи довгострокового кількісного прогнозування. При цьому слід зазначити, що і західна, і східна моделі стратегічного планування в цілому добре вивчені та широко застосовуються.

Загалом можна сказати, що забезпечення транскордонної взаємодії в зарубіжних поглядах та концепціях нерозривно пов'язано з проблематикою стратегічного планування. Саме через нього державою визначаються найважливіші орієнтири розвитку та забезпечення безпеки. Зокрема, це пріоритетні напрямки зосередження зусиль суспільства та влади щодо парування викликів та загроз, орієнтири на те, які перспективні технології найбільш потрібні для підтримки американського лідерства у світі, які ринки матимуть пріоритетне значення, а також які недержавні та громадські структури доцільно підтримувати і яких умовах.

Для США таке бачення проблем транскордонної взаємодії має доктринальний характер. Стратегія транскордонної взаємодії США, як ключовий документ стратегічного планування, що розглядається американськими фахівцями як інтелектуальний продукт, визначального сукупність взаємозалежних ідей у сфері управління тенденціями, реальними та прогнозованими, для захисту постійних інтересів суспільства та держави.

В основі американських підходів до забезпечення транскордонної взаємодії лежить прагнення до збереження безперечного світового лідерства та переваги Сполучених Штатів, що в сучасній американській політології найповніше і яскраво розкрито у роботах З. Бжезинського. При цьому ще з

часів «батьків-засновників» для американського політичного класу характерне месіанство, що базується на «переконаності в тому, що призначення Сполучених Штатів - не тільки "служити прикладом світу", але і дієво "допомагати" йому прийти у відповідність до американських уявленнями про добро і зло» [61, ст. 127].

Критика цинізму та порочності вестфальського світового порядку, заснованого на реальній політиці посилює переконання американської політичної еліти в американській винятковості та права на односторонні дії «в ім'я найвищої справедливості». Хотілося б цілком погодитись із висновками А.Д. Богатурова, який відзначає такі характерні для американського політичного мислення риси, як месіанство, готовність до односторонніх діям в ім'я американських інтересів, упокоєння ідеєю демократизації щодо американському зразку.

Як видається, в нинішніх умовах, що характеризуються кризовим станом американської політичної системи в цілому, зростаючі звинувачення американської зовнішньої політики у непрофесіоналізмі найчастіше пояснюються саме прагненням президентської адміністрації вдаватися до політичного маніпулювання, у тому числі в галузі зовнішньої політики, на користь зміцнення своїх внутрішньополітичних позицій.

Зазначені риси американської зовнішньої політики, особливо чітко що проявилися після закінчення холодної війни і біполярного світу, викликають зростаюче невдоволення серед американських союзників та партнерів, яких не влаштовує американська формула союзництва як альянсу сильного, провідного, з менш сильним, веденим, особливо у становищі, коли цей лідер стає не завжди передбачуваним. Саме у цих особливостях сучасної американської політичної культури слід шукати причини посилення тертя у відносинах США з їхніми союзниками та партнерами та ослаблення американського лідерства в останні роки. Цю тенденцію змушені констатувати сьогодні багато американських дослідників, у тому числа авторів концепції "Pax Americana" [70, ст. 210].

Слід зазначити, що на державному рівні стратегічне планування США у класичному розумінні цього терміну, як інструменту стратегічного цілепокладання та координації діяльності всіх учасників стратегічного планування на етапах підготовки та реалізації тих чи інших політичних, військових та інших рішень, що простежувалося тільки у «силових» компонента і охоплювало насамперед військову та міжнародну сферу.

Інші аспекти життєдіяльності держави і суспільства, що торкаються питань розвитку економіки, соціальної сфери, науки і технологій, що не висвітлювалися в офіційних концептуальних та доктринальних документах США. У зв'язку з цим документи стратегічного планування, спрямовані на реалізацію заходів вказаних областях, можна вважати носять корпоративний або відомчий характер. Проте після терактів 11 вересня 2001 року та створення Ради внутрішньої безпеки (Homeland Security Council), управління (жовтень 2001 року), а потім і Міністерства внутрішньої безпеки (березень 2003 року) чітко проявляється системний підхід, що прямо ув'язує питання забезпечення транскордонної взаємодії із завданнями підтримки економічної та соціальної стабільності

Зокрема, відповідно до Закону про внутрішню безпеку США, після терактів 11 вересня, а саме 25 листопада 2002 року у США було створено управління, а потім і Міністерство внутрішньої безпеки, що включило до свій склад ряд відомств, що існували раніше, і підрозділів, що відали різними аспектами транскордонної взаємодії США. Структурно нове відомство включало такі відомства, як берегова охорона, федеральна служба охорони, митна та прикордонна служба США, секретна служба та федеральне агентство з управління у надзвичайних ситуаціях, адміністрація транспортної безпеки, агентство з кібербезпеки та захисту інфраструктури [3, ст. 52].

Створення цього відомства знаменувало собою нове, розширене, розуміння правлячими колами США феномену «національна безпека». Вперше було створено структуру органів виконавчої влади, яка консолідувала зусилля як традиційних «силових» структур, так і структур галузі міжнародної безпеки,

інформаційної безпеки, забезпечення захисту інфраструктури та комунікацій та ряду інших інтересах запобігання загрозі вчинення терористичних актів, боротьби з тероризмом та ліквідації наслідків терактів та стихійних лих.

Найбільшою мірою цей системний підхід проявився в редакції стратегії транскордонної взаємодії США 2017 року, в якій до числа національних інтересів вперше включено сприяння американському процвітання, а завдання, крім підтримки внутрішнього виробничого сектора, надійної оборонно-промислової бази та стійких ланцюжків постачання, були доповнені широким комплексом пріоритетів в області економіки, включаючи модернізацію американської економіки, технологічне лідерство та захист інтелектуальної власності, відновлення американської економічної могутності та довіри до економічної моделі США.

Особливо вражають нові формулювання завдань у галузі енергетики: досягнення енергетичного домінування, центрального становища США глобальної енергетичної системи як провідного виробника, споживача та інноватора в енергетичній сфері.

Аналогічний підхід до забезпечення транскордонної взаємодії простежується в останніх редакціях стратегій транскордонної взаємодії Швейцарії (2016 та 2010 років) та Туреччини (Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi). Таким чином, розширене розуміння завдань забезпечення транскордонної взаємодії, що пов'язує їх з питаннями сталого розвитку економіки та підтримки соціальної стабільності, є сучасною тенденцією в розвиток політичної теорії.

Офіційно Вашингтон вважає, що на етапі небезпека виникнення збройного конфлікту між великими державами світу практично відсутня. Разом про те, за визначенням Є.М. Примакова, Вашингтон не має наміру відмовлятися від ініціативного застосування військової сили, тому військово-політичне керівництво США ретельно підходить до оцінки небезпек і загроз, здатних вплинути на становище США у світі.

Основним змістом інформаційно-аналітичної підтримки стратегічного планування є розвідувально-інформаційне забезпечення національного

військово-політичного керівництва, членів Ради транскордонної взаємодії США. Воно здійснюється на користь стратегічного та оперативного планування, у тому числі для розробки національної стратегії та формування образу майбутніх Збройних сил.

У виявленні потенційних загроз беруть участь усі основні державні органи, відповідальні за безпеку країни. Крім того, на контрактній основі залучається низка незалежних організацій, науково-дослідних центрів та лабораторій цивільних університетів, а також приватних осіб, які були у минулому видними політичними діячами.

Інформаційне забезпечення формування та реалізації стратегії транскордонної взаємодії США спирається на можливості розвідувального співтовариства країни. При цьому у вищих ешелонах влади не створюється спеціальних автоматизованих систем накопичення та обробки інформації, необхідною для прийняття рішень, а широко використовуються науково-прогностичні центри країни та розвідувальні органи, які мають потужним інформаційним апаратом. Вони представляють кінцевий інформаційно-аналітичний продукт для національного військово-політичного керівництва, що містить як необхідні узагальнені відомості, так оцінки та рекомендації, тобто поєднують у собі функції інформування та консультування [11, ст. 34].

При цьому своєчасне попередження про виникнення (чи можливості виникнення) кризових ситуацій, прийняття на його основі військово-політичних та стратегічних рішень, подальше планування їх реалізації, у тому числі із застосуванням збройних сил, є безперервний та єдиний процес, який здійснюється на базі інтегрованої розвідувально-інформаційної системи та системи оперативного управління збройних сил, у яких задіяні, передусім, військові, і навіть цивільні структури.

У цілому сьогодні аналіз американського досвіду, і навіть досвіду низки інших розвинених країн у функціонуванні системи забезпечення транскордонної взаємодії та стратегічного планування дозволяє виокремити кілька найважливіших напрямів діяльності політичного та військового

керівництва. Перше пов'язано з тим, що галузі державного керівництва розвитком та використанням військової сили (військова стратегія), а також її всебічного забезпечення розглядаються США як оборонна політика.

Разом з тим, зважаючи на ту роль і місце, які традиційно займають питання оборони у спільній політиці забезпечення транскордонної взаємодії, поняття «політика транскордонної взаємодії» та «військова (оборонна) стратегія» іноді використовуються як синоніми. У зв'язку з цим на політичному рівні відбулося чітке розшарування стратегій на вищий, нижчий та підлеглий рівні. Другим найважливішим напрямком вважатимуться підготовку головного документа стратегічного планування у США, а саме щорічної доповіді Президента Конгресу США про стратегію транскордонної взаємодії США (закон "Про національну безпеку" від 1947 року, ст. 108), у якому визначаються мети, завдання та напрями діяльності американської адміністрації головним чином у сфері зовнішньої та військової політики на наступний рік. Дана доповідь об'єктивно є основою довгострокової стратегії формування всього пакету концептуальних та програмних документів стратегічного планування та несе у собі найважливішу організаційну функцію [24, ст. 45].

При цьому стратегія транскордонної взаємодії є сполучною ланкою між зовнішньополітичною, військовою та іншими стратегіями служить їх ідейно-теоретичною платформою. На її основі Міністр Оборони США готує щорічну доповідь про стан справ у галузі оборони та напрямки військового будівництва, а Комітет начальників штабів — доповідь, в якій характеризуються зокрема стратегічні плани у майбутнє. Аналогічні заходи проводяться більш як 70-тма американськими відомствами.

І нарешті, важливо відзначити також увагу політичного керівництва до прикладної та фундаментальної науки, що дозволяє сформуванню цілісного погляду на суть проблеми забезпечення національної та військової безпеки, виробляти параметри довгострокової стратегії та поточної діяльності держави в галузі зовнішньої та військової політики, а також забезпечувати тісне взаємодія між відповідними елементами організаційної структури на користь виконання

спільних завдань.

Виходячи з аналізу американського досвіду, можна чіткіше описати сутність стратегічного планування у сфері забезпечення безпеки, яка полягає в тому, що планування та управління розглядаються в нерозривній взаємозв'язку та взаємовпливу, а вироблення стратегічних задумів базується на прогнозуванні. Для вибору найбільш раціонального варіанта використовується єдиний критерій - забезпечення максимуму безпеки системи в процесі досягнення керованої системою цільового стану.

Як видно, у цьому підході важливе місце приділяється методам управління, моделювання та прогнозування. Це необхідно для оцінки небезпеки реалізації кожного варіанта стратегії шляхом моделювання процесу досягнення керованої системою цільового стану з урахуванням можливості кожній точці «цільової траєкторії» змінити стратегію подальшого руху до мети, що становить суттєвий інтерес для вітчизняної практики стратегічного планування.

З погляду політичної практики для вдосконалення української системи стратегічного планування доцільно було б, враховуючи оцінки, дані України у базовому документі стратегічного планування США — стратегії транскордонної взаємодії суттєво скоригувати стратегічне цілепокладання в таких найважливіших документах стратегічного планування, як стратегія транскордонної взаємодії України, концепція зовнішньої політики України, військова доктрина України, доктрина інформаційної безпеки, стратегія економічної безпеки та в ряді інших [34, ст. 90].

Йдеться про необхідність уточнити завдання щодо забезпечення транскордонної взаємодії та співвіднести оцінки та вимоги цих документів з поточними та перспективними політичними, економічними та військово-стратегічними реаліями, заснованими на довготривалому та послідовному курсі США на «просування України».

Практичний інтерес з погляду розвитку вітчизняної системи стратегічного планування представляє американський досвід моніторингу та оцінки стану транскордонної взаємодії, механізм реагування органів державної

влади на його зміни, а також алгоритм підготовки та структура директиви Президента з транскордонної взаємодії, яка є виконавчим документом стратегії транскордонної взаємодії та визначає зовнішню, військову, економічну політику США, включаючи залучення всього спектру «м'якої сили», з конкретних питань забезпечення національні інтереси [42, ст. 15].

Щодо вітчизняного досвіду стратегічного планування, то він теж має багату та самобутню історію, оскільки питання стратегічного прогнозування та планування традиційно займали чільне місце в державну політику соціально-економічного розвитку та захисту національних інтересів України.

Важливою відмінністю сучасного стратегічного планування від радянського досвіду є також введення в політичну практику стратегічних національних пріоритетів як основних напрямів забезпечення транскордонної взаємодії, опора у стратегічному плануванні на національні цілі розвитку, визначені Наказом Президента України № 204, а також формування на основі даних національних цілей розвитку єдиної соціально-економічної моделі, що описує траєкторії виходу показників на цільові рівні з розкладкою на ключові фактори, та перелік всіх інструментів та механізмів, спрямованих на їх досягнення.

Загалом система стратегічного планування в Українській ще перебуває у стадії становлення і потребує серйозного вдосконалення. Досить сказати, що під час дії Національного закону № 172-ЗУ від 28.06.2014 р. було прийнято понад 62 тис. документів стратегічного планування, здебільшого — муніципальних стратегій, планів та програм, які часто погано узгоджуються один з одним, не спираються на єдину методологію.

Багато концептуальних та програмно-планових документів державного, регіонального та галузевого рівнів не мають необхідного ресурсного забезпечення, а стратегічні національні пріоритети ефективного механізму реалізації. Удосконалення потребує також система моніторингу та оцінки стану транскордонної взаємодії, та й сама система політичного цілевказівки.

Щодо загальних недоліків, властивих як радянському часу, так і

сьогоднішній практиці стратегічного планування, то до них можна віднести фрагментарність наукових досліджень у галузі державного управління та стратегічного планування, недостатність наукового забезпечення та супроводу системи стратегічного планування та слабку методологічну основу цього процесу, відсутність системного підходу до організації стратегічного планування.

Підготовка конкретних пропозицій щодо вдосконалення та розвитку сучасної системи стратегічного планування в нашій країні і є основною метою даної роботи. Як показує аналіз вітчизняного та закордонного досвіду, удосконалення системи державного стратегічного планування в Україні має йти шляхом розвитку механізмів централізації управління, координації та взаємодії на основі єдиних алгоритмів і процедур, з одного боку, у поєднанні з принципами колегіальності у виробленні та прийнятті рішень, міцним та адекватним науковим та нормативно-правовим забезпеченням, застосуванням сучасних методів управління, моделювання та прогнозування інших [53].

1.3. Роль та місце стратегічного планування у державній політичній практиці соціально-економічної стабілізації

Стратегічне планування є складною науково-практичним завданням, що вимагає для свого вирішення аналізу протиріч, взаємозв'язку та взаємозалежності національних інтересів України та її партнерів, визначення стратегічних національних пріоритетів, а також розвитку принципів, форм та методів стратегічного планування.

Впровадження практики стратегічного планування пов'язане з нагальною управлінською потребою виявляти та прогнозувати різноманітні виклики та погрози, тенденції розвитку, проводити структурний аналіз їх змістовної частини, а також зі зростанням ризиків для економіки України в умовах санкцій та погіршення міжнародної ситуації. Зокрема, прийняття будь-якого стратегічно вивіреного рішення керівництвом країни неможливо без глибокого

аналізу найширшого спектра загроз національній безпеці.

У сфері забезпечення військової безпеки пильного на увагу заслуговують тенденції створення нових засобів збройної боротьби. У цьому напрямі найбільш чутливими для України викликами є зростання ролі та значення звичайних озброєнь та високоточного зброї у вирішенні політико-стратегічних завдань провідних західних країн, можливе зниження «порогу» застосування ядерної зброї, зростання значення кіберзброї та наближення військової інфраструктури Росії до кордонів України [60, ст. 85].

Введення міжнародних санкцій у фінансово-економічній сфері стало серйозною загрозою національній безпеці України. Значні макроекономічні дисбаланси, низька інноваційна сприйнятливість економіки та невелика частка сучасних високотехнологічних виробництв сформували високу залежність України від зовнішніх політичних та економічних умов, насамперед на світових ринках нафти та газу, технологій та капіталу. Нейтралізація цих загроз вимагає вжиття енергійних заходів щодо імпортозаміщення та пошуку нових партнерів у технологічному та економічному співробітництві.

З аналізу запропонованої нижче таблиці випливає, що зміни обсягів доходів та видатків бюджету до ВВП як у номінальному вимірі, так і в процентному відношенні дуже незначні. Це означає, що з урахуванням інфляції та доходи, та витрати бюджету у реальному вимірі у 2017–2019 рр. знизяться приблизно на 15%, що суттєво скоротить вплив державних фінансів в розвитку української економіки.

Надмірна залежність вітчизняної економіки від експорту вуглеводнів в умовах невисоких цін на них суттєво скорочує можливості зростання економіки за рахунок видобувних галузей. Головними причинами цього є низька рентабельність освоєння значної кількості розвіданих родовищ в умовах щодо низької кон'юнктури на світових ринках, відсутність національних технологій та техніки для глибокої та комплексної переробки видобутої сировини.

Водночас у паливно-енергетичному комплексі України критично високі загрози в електроенергетиці, пов'язані, перш за все, з високим ступенем зносу

основного обладнання, яке у чверті суб'єктів України перевищив рівень 45-50%, а 5% регіонів мають рівень зносу більше 60%, з невирішеністю питань диверсифікації української нафтогазового потенціалу на нові світові ринки, з сланцевою революцією в паливно-енергетичному секторі низки розвинених країн, насамперед всього США. Крім того, політика імпортозаміщення, що проводиться сьогодні в здебільшого спрямована на формування аналогів західних виробництв і тому не здатна забезпечити інноваційні прориви, як того вимагають установки Президента України [7, ст. 23].

В даний час Наказ Президента України від 07.05.2018 року № 204 «Про національні цілі та стратегічні завдання розвитку України на період до 2024 року» де-факто частково заповнює відсутність у країні стратегічного цілепокладання, проте не вирішує у повній мірою завдань формування збалансованої та завершеної системи поглядів на сфері розвитку країни та забезпечення транскордонної взаємодії. Позитивний досвід у частині складання, погодження та коригування планів, формування науково обґрунтованих методів аналізу та прогнозу, забезпечення планової збалансованості, мобілізації сил та ресурсів для вирішення великих та довгострокових державних завдань можна почерпнути з аналізу вітчизняної та зарубіжної практики стратегічного планування.

Слід також враховувати, що для значної частини імпортованого складного технічного обладнання та технологій в Україні відсутні вітчизняні аналоги, а також компетенції щодо їх створення. Так наприклад, частка імпорту у споживанні в авіаційній промисловості (цивільні літаки) становить близько 90%, у будівництві станків - близько 88%, радіоелектронної та медичної промисловості — понад 80%, у важкому та нафтогазовому машинобудуванні – близько 60%. Частка зарубіжного телекомунікаційного обладнання та засобів зв'язку в українських операторів досягає 95%.

Не можна залишити без уваги і такі загрози національній безпеці, як тероризм, екстремізм, незаконна міграція. В Україні її основна частка незаконних мігрантів припадає на іноземців, які порушують порядок

перебування та зайнятості. Цьому сприяє безвізовий режим в'їзду до України жителів країн СНД, що допускає перебування мігрантів у країні протягом 90 днів, після закінчення якого багато приїжджі, судячи з результатів рейдів МВС України, які незаконно осідають у нашій країні. За даними МВС, у України налічується від 2 до 4,3 млн. незаконно перебувають у країні мігрантів. Ці коливання носять сезонний характер і пікових позначок досягають у літній час [16, ст. 36].

В умовах найважливішими критеріями конкурентоспроможності країн стають забезпечення економічної безпеки, науково-інноваційний потенціал, стан інфраструктури, якість людського капіталу, а також ефективність системи керування. Досягнення даних критеріїв можливе рахунок підвищення ефективності прогнозування та планування, стійкості державної системи до впливу системних загроз та викликів транскордонної взаємодії.

Широке застосування методів та інструментів стратегічного планування дає можливість переходу до проектної діяльності у вирішенні великих комплексних завдань розвитку транспортної та енергетичної інфраструктури України, забезпечення територіальної пов'язаності країни та збалансованого розвитку регіонів України. При цьому завдання стійкого соціально-економічного розвитку країни повинні узгоджуватися з питаннями забезпечення транскордонної взаємодії.

Перехід до управлінської практики, заснованої на принципах та методах стратегічного планування, дозволяє суб'єктам повніше використовувати свої конкурентні переваги, створювати для бізнес-спільноти більш вигідні організаційні та інституційні умови, а також прогнозувати стратегічні ризики при формуванні інвестиційних рішень. Ключовим аспектом визначення вектору зовнішньої та внутрішньої політики України, що потребує пріоритетного розвитку та забезпечення різного роду ресурсами, є методологія їх вибору, що включає ряд послідовних кроків.

Виходячи з наростання протиріч у світі та низької ефективності міжнародно-правових інструментів їх дозволів, розширення кола загроз

трансграничної взаємодії, а також беручи до уваги значення можливого шкоди для суверенітету та територіальної цілісності, соціально-економічного розвитку країни, якості життя громадян, можна сформулювати висновок у тому, що у перше місце (за значимістю на вирішення завдань захисту національних інтересів) виходять стратегічні національні пріоритети: «національна оборона» та «державна та громадська безпека». На практиці це забезпечується через пріоритетне бюджетне фінансування цих галузей.

Водночас тільки силовими методами та засобами забезпечити національну безпеку неможливо. Враховуючи базовий для сучасної філософії безпеки принцип системного підходу («безпека через розвиток»), необхідна ув'язка завдань соціально-економічного розвитку інтересами забезпечення трансграничної взаємодії. Для України така ув'язка означає насамперед використання конкурентних переваг країни та вибір пріоритетів розвитку: енергоефективність та енергозбереження, ядерні та космічні технології, медичні технології та лікарські засоби, стратегічні інформаційні технології, а також вироблення адекватних заходів попередження та реагування на кризові ситуації [21, ст. 135].

У цьому для реалізації завдання уточнення пріоритетів наступним кроком методології має стати облік світових трендів розвитку. Як показує вітчизняний та зарубіжний досвід, найбільший приріст якості виходить у результаті концентрації зусиль суспільства та держави на прогнозування, розвиток науки і технологій, забезпечення переходу економіки країни до п'ятого технологічного устрою. Китайські інноваційні системи дуже ефективні, але ґрунтуються на інших принципах. Китайські території науково-технологічного розвитку, технопарки та інкубатори створюються не знизу, як у Західній Європі та особливо у США, а зверху, під суворим керівництвом китайського уряду та Комуністична партія. Можна сказати, що у Китаї синергія інноваційних систем виникає «за наказом».

Усі інноваційні починання отримують надзвичайно щедre державне фінансування. Завдяки жорсткій централізації (зрештою — китайському

менталітету), у Китаї вдалося створити унікальний інвестиційний механізм, що забезпечує норму накопичення (частка інвестицій у валовому внутрішньому продукті — ВВП) 40–50% (у США - близько 20%).

Саме науково-технічний прогрес створює надійну основу довгострокового глобального розвитку та зростання. Крім того, розвиток систем озброєнь та військової техніки, їх якісні характеристики, як основа збройної боротьби, також безпосередньо залежить від науково-технологічного прогресу. Вищесказане об'єктивно вимагає включення науки, технологій та освіти до числа стратегічних національних пріоритетів, відповідним бюджетним забезпеченням.

Загалом можна зробити висновок, що лише через визначення пріоритетів розвитку та гарантії безпеки в сучасних умовах можна забезпечити адекватні дії держави та суспільства щодо реагування на весь спектр викликів та загроз. Виходячи з викладеного, у науково-практичному плані поняття «стратегічне планування забезпечення транскордонної взаємодії та національних інтересів України» може трактуватися як найважливіший інструмент забезпечення діяльності держави (організації) на довгострокову перспективу, складова частина та перший етап у циклі стратегічного управління складною системою, що забезпечує на основі послідовних дій (стратегічного аналізу, стратегічного прогнозування, стратегічного цілепокладання, моніторингу та оцінки стану) зниження ризиків та раціональне досягнення стратегічних національні пріоритети [37, ст. 18].

Одночасно в рамках стратегічного планування здійснюється скоординована діяльність органів державного управління, громадянського суспільства та корпоративного сектору економіки країни, орієнтована рішення стратегічних завдань розвитку. У широкому плані стратегічне планування організовується з метою розробки довгострокової стратегії та виділення перспективних завдань розвитку суспільства та держави, визначення послідовності (етапності) та способів їх вирішення, форм та методів мобілізації ресурсів на користь сталого соціально-економічного розвитку та забезпечення

транскордонної взаємодії.

Як головні висновки на чолі можна відзначити, що формування та реалізація концептуальних засад державної політики України у сфері забезпечення транскордонної взаємодії на засадах та методи стратегічного планування є найважливішим пріоритетом органів державної влади України, основою державного управління в умовах наростання нових загроз та ризиків сталого соціально-економічного розвитку України та забезпечення транскордонної взаємодії.

У рамках розглянутих у дослідженні концептуальних засад державної політики України у сфері забезпечення Національна безпека стратегічного планування займає особливе місце. З позиції захисту національних інтересів стратегічне планування довгострокову перспективу залишається фактично безальтернативним інструментом підвищення якості та ефективності державної політики, вирішення завдань стратегічного розвитку та досягнення стратегічних національних пріоритетів, підвищення конкурентоспроможності країни та захисту її національних інтересів, надійного забезпечення транскордонної взаємодії.

Поширюючись попри всі рівні влади (федеральний, міжрегіональний, регіональний, галузевий, включаючи розвиток військової сфери), стратегічний планування має системно ув'язувати механізми комплексного та довгострокового прогнозування розвитку країни зі стратегічними цілями та завданнями державної політики, що реалізуються в рамках стратегічних національних пріоритетів, забезпечувати розвиток державної системи управління, включаючи президентську вертикаль, а також реалізацію низки її найважливіших функцій: інформаційно-аналітичної, науково-організаційної та підготовки кадрів [44, ст. 171].

При цьому серйозним стратегічним ризиком розвитку України слід вважати консервацію сформованих поглядів та методів державної політики у питаннях розвитку та забезпечення безпеки, у тому числі в частині закріплення фактично існуючих у країні, незважаючи на принцип «безпека через розвиток»,

закріплений у стратегії транскордонної взаємодії та декларований у Національному законі «Про стратегічне планування в Україні № 172-ЗУ від 28.06.2014 р., двох систем документів стратегічного планування — в галузі соціально-економічного розвитку та забезпечення транскордонної взаємодії, недостатньо взаємопов'язаних між собою, у тому числі за завданнями та ресурсам, що виділяються.

Крім того, значним стратегічним ризиком слід було б вважати недостатню увагу до таких стратегічних національних пріоритетам, як наука, технології, освіта; економічний зріст; підвищення якості життя громадян. Відповідальність за них реалізацію перебуває у віданні Уряду України. Очевидно, що недостатня здатність України створювати та ефективно використовувати інноваційні прориви спричиняє загрозу відставання України від групи країн-лідерів. В умовах «нової холодної війни» ці держави можуть використовувати можливості інтелектуальної власності та нематеріальних активів на формування нової політичної, технологічної, інформаційної та військової реальності, що суперечить національним інтересам України. Таким чином, стратегічне планування як складова частина і перший етап у циклі стратегічного управління складною системою має стати основою алгоритму вироблення та проведення державної політики у центрі якого було б визначення стратегічних цілей, вибір послідовності дій, які забезпечують найбільш раціональне їх досягнення, а також стратегічного плану заходів щодо реалізації обраної стратегії захисту національних інтересів [54, ст. 33].

Одночасно дослідження самого процесу стратегічного планування як найважливішого інструменту досягнення політичних та економічних цілей України показало, що однією з ключових проблем при реалізації державної політики у сфері забезпечення транскордонної взаємодії є формування концептуальних засад політики у сфері соціально-економічного розвитку. На державному рівні потрібне визначення довгострокової лінії дій, пріоритетів, а також принципів, завдань та форм діяльності органів державної влади щодо досягнення стратегічних цілей.

В даний час Наказ Президента України від 07.05.2018 року № 204 «Про національні цілі та стратегічні завдання розвитку України на період до 2024 року» де-факто частково заповнює відсутність у країні стратегічного цілепокладання, проте не вирішує у повній мірою завдань формування збалансованої та завершеної системи поглядів на сфері розвитку країни та забезпечення транскордонної взаємодії. Позитивний досвід у частині складання, погодження та коригування планів, формування науково обґрунтованих методів аналізу та прогнозу, забезпечення планової збалансованості, мобілізації сил та ресурсів для вирішення великих та довгострокових державних завдань можна почерпнути з аналізу вітчизняної та зарубіжної практики стратегічного планування.

Облік зазначених факторів необхідний для формування в Українській збалансованій системі документів стратегічного планування державного, регіонального та галузевого рівнів. З погляду оцінки закордонного досвіду особливе значення для сучасної практики державного управління відіграє необхідність обліку самого широкого спектра явищ та подій (політичних, торговельно-економічних, військових, соціальних, екологічних і т.д.), які надають чи здатні вплинути на національні інтереси країни. Крім того, важливе значення має зарубіжний досвід інформаційно-аналітичної підтримки стратегічного планування та формування єдиної системи вихідних даних, створення збалансованої системи взаємопов'язаних на органів планування, розвитку інструментарію стратегічного аналізу та стратегічного прогнозу [66, ст. 25].

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПЛАНУВАННЯ СТАБІЛІЗАЦІЇ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСКОРДОННОЇ ВЗАЄМОДІЇ

2.1. Методологічні засади державної політики у галузі забезпечення транскордонної взаємодії

При розгляді питання оцінки ефективності державної політики в галузі забезпечення транскордонної взаємодії, слід виходити з того, що сама методологія цієї політики, яка має забезпечити послідовний перехід від імперативу безпеки, побудованого на принцип захищеності особистості, суспільства та держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, до політики забезпечення їхньої безпеки на основі сталого соціально-економічного розвитку, пов'язаного з прагматичною стратегією попередження небезпек і загроз, сформована поки що лише частково.

Багато в чому це пов'язано з тим, що дослідженням проблем національної безпеки серйозна увага в Україні почала приділятися лише в останні роки. Довгий час завдання забезпечення транскордонної взаємодії розглядалися виключно з точки зору залучення силової компоненти та переважно у контексті протидії зовнішнім загрозам.

Серед західних політологів найбільшою популярністю користується концепт безпеки, сформульований американцем німецького походження Арнольдом Волферсом. На його думку, загальні уявлення різних країн про національну безпеку визначаються цілим рядом елементів, таких як особливості національного характеру, переваги та упередження. Але в основі концепту безпеки лежить відсутність загрози цінностям цієї нації. Іншими словами, політика в галузі забезпечення транскордонної взаємодії ґрунтується на страху та має своєю метою ліквідувати загрозу, що викликає цей страх [4, ст.

41]. Однак на питання про те, як домогтися усунення загрози, відповідь на яку визначає сам зміст політики у сфері забезпечення транскордонної взаємодії, сучасна методологія різні відповіді. Серед них можна виділити три основні школи: раціоналізм, рефлексивізм та конструктивізм.

Раціоналізм базується на філософії позитивізму. Класиком позитивізму вважається французький філософ О. Конт, який дійшов висновку, що точність наукового знання досягається не інтерпретацією фактів чи їх поясненням, а просто їх фіксацією, причому неважливо, чи йдеться про природничих чи громадських та гуманітарних науках. Базуючись на цій методології, він заснував соціологію, методологія якої сьогодні широко використовується з метою оцінки стану транскордонної взаємодії [18, ст. 76].

Прихильники О. Конта – це насамперед представники американської політологічної школи — виходять із того, що соціальні та політичні процеси можуть бути вивчені і пояснені подібно до того, як вчені пояснюють природні явища, суворо відокремлюючи один від одного факти та цінності, аналізуючи лише факти. Таким чином, вважають вони, закони суспільного розвитку можуть бути виявлені шляхом уважного вивчення та емпіричної оцінки фактів.

Адепти сучасної раціоналістичної школи, які називають себе реалістами, вважають, що безпека може бути забезпечена насамперед на основі односторонніх дій, оскільки в сучасних умовах жодна з великих держав не може довіряти будь-кому з інших світових гравців. Класичним представником цієї школи є Едвард Карр. Він зробив висновок про те, що утопічна віра великих держав у надійність створеної після Першої світової війни системи колективної безпеки, якою дотримувалися представники європейської ліберальної школи раціоналізму, стала головною причиною ланцюга трагічних помилок, що призвели врешті-решт до Другої світової війни.

Однак згодом досвід «холодної війни» та гонки озброєнь кінця 40–80-х років минулого століття виявив найсерйознішу вразливу ланку в політологічних концепціях, заснованих на теорії раціоналізму. Воно у тому, що у обстановці загальної недовіри зусилля однієї з держав щодо зміцнення

власної безпеки породжують страх і почуття загрози з боку інших держав. Цей феномен отримав у західній політології назву «дилема безпеки».

На противагу реалізму західноєвропейська політологія розвивалася в більшою мірою на шляхах ідей лібералізму, згідно з якими політика в галузі забезпечення транскордонної взаємодії, крім балансу сил, має враховувати нематеріальні фактори — цінності та переконання, які ігноруються реалістами (Д. Ейзенхауер: «Сомоса — сучий син, але це наш сучий син!»). Політичний лібералізм виходить із того, що країни та уряди повинні виявляти стриманість та уникати дій, які порушують суверенітет інших держав, міжнародне право та особисті права і свободи, що провокують недовіру та напруженість [29, ст. 10].

Ліберали вірять, що держави можуть вибудувати відносини одна з одною таким чином, щоб встановити та розвивати взаємну довіру, на якій можна сформуванати систему безпеки. На цій ідейній основі розроблено концепцію неоліберального інституціоналізму, що обґрунтувала принципи забезпечення безпеки через багатосторонність, міжнародні інститути та правові норми. Ідеї неолібералізму багато в чому лягли в основу створення та розвитку Євросоюзу, Договору про загальну заборону ядерних випробувань, Конвенції про заборону хімічної зброї, РКРТ та інших багатосторонніх режимів.

На основі концепції неолібералізму американські політологи Роберт Кеохейн та Джозеф Най обґрунтували тези про взаємозв'язок та взаємозалежність членів світової спільноти в епоху глобалізації, згідно з якими світ безперервно змінюється, і дії кожного з гравців на світовій арені впливають на інших, спонукаючи їх відповідним чином реагувати на ці зміни, викликаючи подальші трансформації. Відштовхуючись від цих тез, Кеохейн і Най розробили концепцію "м'якої сили".

Слід зазначити, що у багатьох наступних дослідженнях «м'яка сила» часто розглядається як один з компонентів «гібридних воєн», інструмент агресивного зовнішнього втручання з метою надання вигідного впливу невоєнними коштами на держави — об'єкти такого маніпулятивного впливу. Для цілей цього дослідження важливо, однак, те, що автори концепції «м'якої

сили» розглядають її як найефективніший і найдешевший спосіб забезпечення транскордонної взаємодії. На їхню думку, розвиток економіки та технологій, соціальної та духовної сфер, демократичних інститутів усередині країни, а у зовнішній політиці — дотримання принципів політико-дипломатичного врегулювання конфліктів, опора на багатосторонність та міжнародні інститути, підтримка демократії та захист прав людини зміцнюють внутрішню стабільність та безпеку, оздоровлюють міжнародну обстановку та в цілому зменшують загрози національній безпеці. При цьому підтримка дій влади всередині країни та держави на міжнародній арені досягається не примусом, а силою позитивного прикладу та привабливості ідей та результатів політики.

При цьому як нові загрози національній безпеці політологи називають «непряму агресію», під якою розуміється не пряме насильство, а підпорядкування противника шляхом ідейного та економічного розкладання, а також створення ситуацій для внутрішнього повстання, заворушень тощо. Як засоби непрямой агресії можуть бути використані шпигунство, підривна діяльність, пропаганда, дезінформація, залякування тощо.

Широке поширення набуло поняття «гібридна війна», яке передбачає комплексне використання «м'якої сили» та традиційних силових інструментів задля досягнення політичних цілей. Так, американський політолог Дж. Стоуелл вважає, що «гібридна» або «нелінійна війна» ведеться державою за допомогою звичайних та нерегулярних військових формувань та з використанням широкого спектру психологічних, політичних, економічних засобів та методів протиборства, включаючи кібератаки: «спільне сум'яття та заворушення викликає використання спрямованої та зловмисної інформації, яка сіє паніку серед населення і налаштовує один проти одного різні в політичному, соціальному та культурному відношенні групи населення» [33, ст. 104].

Таким чином, короткий огляд сучасних поглядів на проблеми забезпечення транскордонної взаємодії дозволяє зробити низку висновків. Насамперед, слід зазначити серйозне розширення спектру викликів та загроз національній безпеці, з якими стикається більшість держав. Це, у свою чергу,

вимагає формування та реалізації збалансованої державної політики у сфері забезпечення національної політики безпеки.

Вказана обставина, у поєднанні з загостренням міжнародної обстановки та наростання конфронтаційного потенціалу між Україною та Росією, в обох країнах веде до зростання ролі спеціальних служб, а також посилення уваги до інформаційної безпеки у справі захисту національних інтересів та забезпечення транскордонної взаємодії.

У США це можна простежити за тією увагою, яка приділяється в стратегії транскордонної взаємодії редакції 2017 року питанням кібербезпеки, а також використання на користь інформаційного протиборства творчого та ресурсного потенціалу медійних та Інтернет-компаній, приватного сектору для просування американських цінностей.

В Україні про це свідчить ухвалення низки документів стратегічного планування у сфері забезпечення інформаційної безпеки, у тому числі доктрини інформаційної безпеки України, стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні. Концепції співробітництва держав - учасниць Співдружності Незалежних Держав у сфері забезпечення інформаційної безпеки, а також державної програми «Інформаційне товариство» (2011–2020 рр.) [48, ст. 24].

Нарешті, загальним в офіційних підходах України та США до питань забезпечення транскордонної взаємодії є усвідомлення взаємозв'язку та взаємозалежності завдань забезпечення транскордонної взаємодії та соціально економічного розвитку, яке докладно викладено в першому розділі при обґрунтування сучасної парадигми забезпечення транскордонної взаємодії та принципу "безпека через розвиток". Таким чином, історія становлення та розвитку системи забезпечення державної безпеки в Україні та зарубіжних країнах наочно свідчить про схожість, з одного боку, причин та факторів, що диктують підвищення уваги держави до питань транскордонної взаємодії.

З іншого боку, цей досвід показує, що кожна держава формує самостійні форми та методи протидії загрозам, що визначає пріоритетні напрямки діяльності та, виходячи з цього, створює національні системи, сили та засоби

забезпечення безпеки. Розвиток теорії та методології стратегічного планування доцільно здійснювати на основі розгляду концептуальних засад політики у сфері забезпечення транскордонної взаємодії, маючи на увазі, насамперед, визначення предмета дослідження, тобто того кола явищ, які ховаються за багатозначними термінами, що використовуються для характеристики проблем транскордонної взаємодії.

З науково-теоретичної точки зору розширення будь-якого поняття має спиратися на його внутрішній зміст та оцінку того, що необхідно зробити більш повної і якісної реалізації ключової функції, визначальною змістовий зміст цього поняття. Для транскордонної взаємодії як складної багатofакторної системи такою ключовою функцією є створення умов для ефективної реалізації стратегічних національних пріоритетів. У цьому вимагає перегляду сам підхід до об'єкту та суб'єкту транскордонної взаємодії. При формулюванні об'єкта транскордонної взаємодії слід виходити з того, що він має являти собою об'єднану загальною логікою суспільно-політичну, економічну та соціальну систему, покликану сприяти реалізації стратегічних національних пріоритетів.

Суб'єктом транскордонної взаємодії має стати держава, яка забезпечує безпеку цієї соціально-територіальної, економічної та суспільно-політичної системи. Дотримуючись зазначеної вище логіки, стан транскордонної взаємодії в науково-практичному плані можна розцінювати як похідну від цілей та завдань, які ставить перед собою держава в конкретній внутрішній та міжнародній обстановці [50, ст. 66].

Розглядаючи далі методологічні аспекти розвитку державної політики у сфері забезпечення транскордонної взаємодії, слід виділити ще три принципово різні функції, які злиті до купи, забезпечують вирішення завдань транскордонної взаємодії України: охоронну, виконавчу та мобілізуючу функції держави. Охоронна функція спрямована на всі види попередження та мінімізації реальних та потенційних загроз національній безпеці в поточних внутрішніх та зовнішніх умовах та на середньострокову перспективу.

Вона має виконуватися державними відомствами, але не надмірно перевантажувати державу зобов'язаннями та функціями у сфері регламентації та протидії всім видам зовнішніх та внутрішніх загроз. Глобалізація як об'єктивний загальносвітовий структурний процес, формуючи нову спільність держав та народів, створює ситуацію, в якій взаємозалежність не гарантує рівного статусу і навіть рівної безпеки всім країнам.

Більше того, вона веде до загальної вразливості, до такого стану, при якому традиційний зв'язок між державним суверенітетом та державною безпекою розривається. При цьому фундаментальні зміни у сутнісних засадах української держави та стан її реального потенціалу викликані:

- Переходом від тоталітарної до демократичної моделі державної організації;
- Новим етапом розвитку України після розпаду СРСР та принципово новою міжнародною обстановкою.

Виходячи із сутності стратегічного планування у сфері забезпечення транскордонної взаємодії, важливо зазначити, що вироблення стратегічних задумів (стратегій) базується на широкому застосуванні методів управління, моделювання та прогнозування. Слід зазначити, що нині рядом авторів, наприклад, Г.А. Клейнером, розроблено методичні та логіко-математичні основи кількісної оцінки стійкості систем на прикладі деяких видів людино-машинних систем [68, ст. 74].

Застосовувані методики дозволяють отримувати кількісні оцінки небезпеки кожного варіанта реалізації стратегії розвитку об'єкта, а також оцінювати ефективність стратегічного задуму шляхом оцінки його впливу стійкість системи. Водночас для складних систем, якою є національна безпека, такого роду математичні моделі поки що не розроблені. Таким чином, зазначені вище методологічні засади дослідження проблем забезпечення транскордонної взаємодії дозволяють більш предметно розглядати специфіку та різні аспекти цього складного феномену, в тому числі в частині визначення функціональних та ресурсних можливостей сучасної нашої держави щодо захисту традиційних

українських цінностей та вирішення завдань забезпечення транскордонної взаємодії.

2.2. Стратегічне планування та управління в галузі забезпечення транскордонної взаємодії: стан та перспективи розвитку

Розглянуті вище аспекти наукового обґрунтування теоретичних засад забезпечення транскордонної взаємодії дають всі підстави вважати, що в сучасних умовах стратегічне планування стає основним інструментом формування державної політики у сфері забезпечення транскордонної взаємодії. Водночас у сучасній політичній науці зв'язок стратегічного планування та стратегічного управління в загальній системі забезпечення транскордонної взаємодії залишається недостатньо вивченою.

Піонером наукового управління з права вважається Фредерік В. Тейлор, який ввів аналітичні методи в практику управління виробництвом ще початку ХХ ст. У його влучному вислові, «зрозумійте точно, що ви хочете зробити, а потім стежте, щоб це робилося найкращим і найдешевшим способом», закладено, по суті, всі базові засади сучасного управління: централізація, безперервність, оперативність, ефективність. На думку ряду дослідників, феномен державного управління носить міждисциплінарний характер Як вважає С.С. Сулакшин, державне управління - це реалізація сукупності цілей, заходів, рішень та дій щодо їх здійсненню, заданому відповідним публічним державно-управлінським документом [2, ст. 19].

Інша думка полягає в тому, що державне управління виступає як найважливіший регулюючий фактор, що забезпечує формування необхідних інституційних та нормативно-правових механізмів, а також раціональний розподіл матеріальних, організаційних, фінансових, людських, інформаційних та інших ресурсів для розв'язання задачі реалізації стратегічних національних пріоритетів.

Третій підхід полягають у тому, що у будь-якій класичній державі система державного управління побудована на підставі двох початків: нормативно-правового та нормативно-політичного, що базується на принципі

«революційна доцільність вище за закон». З іншого боку, К.В. Петрів та С.Г. Селиванів вважають, що державне управління - це галузь науки, яка використовує методи менеджменту в додатку до оптимізації процесів управління функціонуванням та розвитком соціальних та економічних систем держави, місцевої управління та самоврядування.

Зростає значення державного управління та у міжнародній сфері. Зокрема, аналіз ситуації у низці конфліктних зон світу показує, що проблеми підтримки стратегічної стабільності все частіше розглядаються саме з погляду керованості процесів зародження та контролю розвитку конфліктних ситуацій, а питання оцінки стану сучасного світового порядку в багато в чому залежить від ефективності керівників інститутів, наприклад: ШОС, НАТО, ЄС. Таким чином, функції державного управління досить широкі та, оцінюючи їх змістовну частину з позицій системного підходу, можна зробити висновок, що загалом, з урахуванням послідовності загальноприйнятих стадій управлінської діяльності - підготовчої, виконавчої та контрольної управління забезпеченням транскордонної взаємодії може бути представлено як процес розробки відповідного рішення, його практичної реалізації, в тому числі через розробку концептуальних та програмно-цільових документів стратегічного планування та контролю реально одержуваних результатів [13, ст. 163].

Загалом управління – це діяльність із постановки завдань, підготовки рішень, планування реалізації системної місії на тому або іншому напрямку розвитку країни та забезпечення транскордонної взаємодії, організації процесів реалізації планів, мотивації та контролю виконання прийнятих рішень.

Процеси глобалізації, що відбуваються у світі в останні десятиліття зумовили зростаючу роль держави та державного управління в розвитку суспільно-політичних процесів та у забезпеченні захисту інтересів особистості та суспільства. Це пов'язано з тим, що функції держави, як Основні соціально значимі напрями своєї діяльності на конкретно історичному етапі розвитку суспільства, зазнають певних змін.

Насамперед, в умовах глобалізації одна держава не в змозі існувати

ізолювано від розгорнутої та багатофакторної системи міжнародних відносин. При цьому поглиблення партнерських, союзницьких та інтеграційних зв'язків об'єктивно знижує суверенні можливості кожної окремої країни, що обмежують її свободу вибору в галузі як зовнішньої, так і внутрішньої політики, що підвищують залежність від інститутів, таких як СОТ, МВФ та Світовий банк, «група семи», «двадцятка» тощо.

Крім того, як уже раніше зазначалося, наростають нові ризики соціально-економічного розвитку, виклики та загрози національній безпеці більшості держав. Зростає небезпека великого військового конфлікту, що пояснюється наявністю цілого ряду регіональних конфліктних та кризових ситуацій, що загострюють загрози міжнародного тероризму, нелегальною міграції, транснаціональної злочинності, появою нових глобальних центрів сили, прагненням США зберегти позиції глобального лідера, спираючись насамперед на нарощування військової могутності та політику «світу з позиції сили».

Така ситуація практично нівелює всю систему міжнародного права, насамперед ООН, та механізми контролю над озброєннями, посилюючи військову небезпеку. Щодо нашої країни до цього слід додати економічні санкції та лінію заходу на «стримування України», які змушують багатьох наших закордонних партнерів виявляти зростаючу стриманість у питаннях ділового співробітництва, особливо реалізації нових спільних проектів.

Зазначені фактори певною мірою сприяють посиленню «охоронної» функції держави. В Україні зокрема, це проявляється у посиленні контролю за медійним простором, суспільними процесами; в підвищенні уваги влади до питань національної згоди, забезпечення територіальної цілісності, стабільності громадянського суспільства, інформаційну безпеку. При цьому нова парадигма політики у сфері забезпечення транскордонної взаємодії - принцип «безпека через розвиток» - вимагає від держави більш активної ролі у питаннях стимулювання інновацій, освіти, охорони здоров'я та науки, зниження соціальної нерівності, екології. Комплексне вирішення такого широкого кола питань на користь забезпечення транскордонної взаємодії неможливо

ефективно здійснювати без системного підходу до стратегічного планування та державного управління [20, ст. 93].

Розглядаючи сутність такого підходу, необхідно мати на увазі, що розвиток процесів прогнозування, стратегічного планування та програмування в інтересах забезпечення транскордонної взаємодії багато в чому залежить від сутнісного наповнення ключового на цих напрямках поняття – категорії «національна безпека».

Узагальнення понятійного апарату вітчизняних та зарубіжних дослідників на напрямі досліджень термінологічного апарату показує, що під небезпекою розуміється можливість заподіяння шкоди особистості, народу, нації, під загрозою — вже небезпека, що діє, під викликом - сукупність об'єктивних обставин, не обов'язково конкретно загрозового характеру, але, безумовно, потребують реагування з метою попередження та/або зниження можливої шкоди. Виходячи з цього, безпека інтерпретується як властивість системи, що включає її здатність протистояти загрозам і небезпекам, адекватно реагувати на дзвінки.

Вона забезпечується стабільністю, стійкістю, живучістю, у тому числі за рахунок використання наступних способів: ухилення, захист чи знищення джерел загрози, небезпек і дзвінків. При цьому під стійкістю мається на увазі здатність системи нормально функціонувати і при короточасних обуреннях приходити до стану рівноваги; під стабільністю - сукупність здібностей, що забезпечують стійкість до обурюючих, що довго діють факторам, а під живучістю здатність системи зберігати функціонування за умов цілеспрямованого протидії. Наслідуючи викладену вище логіку, об'єктом транскордонної взаємодії виступає система, яку з позицій синергічного аналізу можна розуміти, як «територія країни - народи, що утворюють націю - устрій їхнього життя» [39, ст. 204].

Правомірність такого трактування об'єкта транскордонної взаємодії обумовлена необхідністю одночасного розгляду як народів, а й їх базових цінностей — території та способу життя, відповідно є засобом та способом

задоволення всіх індивідуальних, соціальних та духовних потреб. Одночасно за такої постановки питання предметом транскордонної взаємодії можуть бути об'єктивні закономірності зниження шкоди при функціонуванні цієї метасистеми.

Сьогодні такий підхід цікавий як найефективніший інструмент розуміння сутності національних інтересів в умовах нових загроз та викликів. Зокрема, це виразно виявилось під час пандемії COVID-19. Як зазначає С. Караганов, «пандемія стала потужним каталізатором наростаючої тенденції до ренаціоналізації світової економіки та політики. Виявилось що ніхто, крім суверенних держав, не здатний забезпечити людей суспільними благами. Боротьба з епідемією ведеться здебільшого на національному рівні». Тому саме ціннісні засади політики забезпечення транскордонної взаємодії - збереження (заощадження) нації, захищеність національного надбання, у тому числі духовного та морального, виходять сьогодні на передній план політики забезпечення транскордонної взаємодії.

Розглядаючи у науково-практичному плані питання інституційного обґрунтування оптимального формату та функціонального наповнення політики забезпечення транскордонної взаємодії, слід виходити з принципового відмінності визначення «система транскордонної взаємодії» від поняття «система забезпечення транскордонної взаємодії», які часто використовуються в політичній практиці.

Термін «система транскордонної взаємодії» сьогодні трактується як сукупність елементів, що становлять зміст даної безпеки (національні інтереси, загрози та фактори безпеки особистості, суспільства та держави, а також їхня взаємодія). Водночас у сучасних наукових науках дослідженнях та в українському законодавстві помітні певні колізії як у назві, так і самому тлумаченні змісту цього терміну. Так, у Законі України від 5 березня 1992 р. № 2446-І «Про безпеку» (ст. 8) вживався термін «система безпеки України», концепції транскордонної взаємодії України – термін «система транскордонної взаємодії», у стратегії транскордонної взаємодії України до 2020 року

використовується термін «система забезпечення транскордонної взаємодії» [45, ст. 60]. Національний закон «Про безпеку» не містить жодного із зазначених термінів. При науково-практичному розгляді поняття «система транскордонної взаємодії» слід виходити з найважливіших компонентів даного визначення, а саме зі стану захищеності особистості, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз. Такий підхід дає підставу сформулювати методологію визначення сутності поняття «система транскордонної взаємодії» як складного та багатofакторного феномену взаємодії національних інтересів України в рамках реальних та потенційних загроз та викликів цим інтересам.

Виходячи з такого підходу, система транскордонної взаємодії України являє собою сукупність органів державної влади, інституційних норм та державних актів, інститутів цивільного товариства, що забезпечує на основі чинного законодавства та в рамках єдиної державної політики на захист національних інтересів. Найважливішими державними завданнями у сфері функціонування та розвитку системи забезпечення транскордонної взаємодії:

- Оцінка та прогнозування джерел небезпеки для України, вироблення та реалізація найефективніших способів протидії;
- Уточнення функцій та відповідальності всіх органів державної влади щодо виявлення та попередження терористичних загроз та інших кризових проявів;
- Створення та підтримання готовності сил та засобів забезпечення безпеки, управління ними у повсякденних умовах та за надзвичайних ситуацій;
- Вдосконалення порядку прийняття найважливіших державних рішень у кризових ситуаціях та оптимізація алгоритму управління кризою та ряд інших функцій. Ключове значення тут має оцінка та прогнозування джерел небезпеки.

Світовий досвід свідчить про те, що вдосконалення державного управління провідними державами, розробка нових механізмів парування загроз, а також застосування наявних інструментів мінімізації ризиків не зробили наш світ безпечнішим. Як зазначає Міністр закордонних справ України С.В. Лавров, у світі не стало спокійніше: «у політиці - розхитування

міжнародно-правового фундаменту, наростання нестабільності та нестійкості, хаотичну фрагментацію глобального простору, поглиблення недовіри між учасниками міжнародного життя [56, ст. 77].

У сфері безпеки – розмивання грані між несилowymi та силовими методами досягнення зовнішньополітичних цілей, мілітаризацію міжнародних відносин, підвищення ролі ядерної зброї у доктринальних документах США, зниження порога його можливого застосування, поява нових вогнищ збройних конфліктів, збереження глобальної терористичної загрози, мілітаризацію кіберпростору у світовій економіці - підвищену волатильність, посилення боротьби за ринки, енергоресурси та маршрути їх транспортування, торгові війни, розхитування багатосторонньої торгової системи».

У подібних умовах основним засобом досягнення політичних цілей, відстоювання інтересів та забезпечення транскордонної взаємодії провідні держави розглядають формування довгострокових гнучких адаптивних комплексних стратегій, що охоплюють усі сторони та аспекти життєдіяльності держави та суспільства: політичну, економічну, соціальну (суспільну), духовну (культурну), міжнародну, інформаційну сфери та багато інших.

У зв'язку з цим саме стратегічне планування, засноване на формуванні довгострокових цілей та пріоритетів розвитку, постійному моніторингу всіх аспектів стану держави і суспільства, що враховує результати багатоваріантного прогнозування та використовує чіткі алгоритми вироблення, погодження та реалізації прийнятих рішень, дозволяє перейти на якісно інший рівень прийняття рішень у галузі транскордонної взаємодії. Воно має бути орієнтоване на формування моделі майбутнього за рахунок обґрунтованого набору необхідних системних змін у тій чи іншій сфері діяльності.

Міжнародний досвід свідчить, що стратегічне планування стає справді ефективним інструментом державного управління лише у разі його ув'язування з бюджетним процесом. Наприклад, у США система стратегічного планування включає в себе елементи довгострокового, середньострокового та короткострокового планування.

Основним документом планування є стратегічний план дій, який охоплює п'ятирічний період і має коригуватися не рідше одного разу на три роки. Стратегічні середньострокові та річні плани є основою для прийняття остаточних рішень про виділення бюджетних коштів адміністрації Президента США, міністерством та відомством на поточний рік або наступний п'ятирічний період. У розвиток стратегічного планування у 1993 році було ухвалено Закон про ефективність роботи Уряду США, який регулює питання стратегічного планування та результативності діяльності [69, ст. 14].

Виходячи з викладеного, система стратегічного планування через свою універсальність, складності та багатofункціональності є ключовим фактором успішного функціонування ще однієї складної організаційної системи найвищого рівня – системи забезпечення транскордонної взаємодії України. Розглядаючи цю систему з погляду понятійного апарату, слід відзначити, що поняття «система забезпечення транскордонної взаємодії» включає два основних аспекти: наявність відповідних структур і певного процесу прийняття та реалізації рішень з цих питань.

У зв'язку з цим систему забезпечення транскордонної взаємодії можна розглядати як механізм, що дозволяє перетворити прийняту державою стратегію в галузі транскордонної взаємодії в скоординовану діяльність конкретних відомств, громадських об'єднань та громадян на основі чинного законодавства. Система забезпечення транскордонної взаємодії України зачіпає всі сфери життя та діяльності держави та суспільства, її дію поширюється на реалізацію кожного стратегічного національного пріоритету і включає сукупність взаємодіючих суб'єктів, що беруть участь у захисті національних інтересів, залучені до цього кошти, а також політичне, економічне, правове, кадрове та інше забезпечення їхньої діяльності [1, ст. 27].

Таке трактування системи забезпечення транскордонної взаємодії об'єктивно показує її складну та нелінійну сутність, що безумовно позначається і на форматі державної політики забезпечення транскордонної взаємодії, яка повинна враховувати всю сукупність взаємозв'язків та взаємозалежності, що

взаємодіють у рамках цієї системи елементів.

Розвиток системи забезпечення транскордонної взаємодії є однією з найактуальніших і найскладніших завдань, що стоять перед органами державної влади. Аналіз показує, що вирішення цього завдання ускладнюють недостатня теоретико-методологічна та концептуальна опрацьованість проблеми, неадекватність нормативно-правового, матеріально-технічного, кадрового забезпечення стратегічного планування.

2.3. Формування та вдосконалення цілепокладання в стратегічному плануванні соціально-економічної стабілізації

Як зазначалося, державне управління виступає як найважливіший регулюючий фактор, що забезпечує формування необхідних інституційних та нормативно-правових механізмів, а також раціональне розподіл матеріальних, організаційних, фінансових, людських, інформаційних та інших ресурсів для вирішення задачі реалізації стратегічних національних пріоритетів. В основі державного управління лежить загальновідомий алгоритм управлінської діяльності, містить три послідовні стадії: підготовчу, виконавчу та контрольну. При цьому управлінський процес включає розробку відповідного рішення, його практичну реалізацію та контроль ходу виконання.

З урахуванням такого алгоритму слід детальніше зупинитися на питаннях цілепокладання в стратегічному плануванні. Стратегічне цілепокладання має визначальне значення для ефективності державної політики та якості стратегічного планування. Саме воно дозволяє визначити основні цілі розвитку та забезпечення транскордонної взаємодії, пріоритети, на яких слід зосередити основні зусилля та ресурси, скоординувавши навколо них діяльність органів державної влади, підприємницького співтовариства, інститутів громадянського суспільства [19, ст. 80].

Джерелом стратегічного цілепокладання є Президент України, що визначає основні напрямки зовнішньої та внутрішньої політики. У сфері

трансграничної взаємодії цілепокладання випускаються в посланнях до Національних зборів, рішеннях Ради Безпеки, Держради та інших консультативних органів при главі держави, а також в указах та дорученнях Президента України.

Стратегічне цілепокладання, як оптимальне визначення стратегічних цілей і методів їх досягнення базується на ряді факторів, що визначають яких виступає прогнозування та аналіз зовнішніх та внутрішніх загроз трансграничної взаємодії України. На цьому напрямі найважливіше значення має узагальнений механізм оцінки таких загроз, єдиного розуміння якого в практиці державного управління ще не сформовано. Немає і єдиного підходу до трактування цього поняття. В одних випадках воно має філософський чи юридичний характер, в інших — перемінним фактором у визначеннях та класифікаціях виступає сфера прояви загроз чи їх сутнісний характер, по-третє, відомча належність дослідників.

Стратегія науково-практичних підходів до вирішення глобальних завдань щодо досягнення цілей розвитку та захисту національних інтересів — не новина для української політичної теорії та практики. Водночас саме стратегія, як форма політичної практики, покликана сформулювати адекватні умовам методи та підходи до вирішення різнопланових завдань.

Коригування стратегії трансграничної взаємодії України проведена апаратом Ради Безпеки України відповідно із вимогами Національного закону від 28 червня 2014 р. № 172-ЗУ «Про стратегічне планування в Україні», який передбачає коригування стратегії кожні шість років (попередня редакцію стратегії було затверджено Наказом Президента України від 12 травня 2009 р. № 537) [24, ст. 109].

В основі коригування лежить концептуальний підхід, схвалений Президентом України, суть якого полягає в те, що в сучасних умовах стратегія, як система національних інтересів та стратегічних національних пріоритетів, цілей, завдань та заходів внутрішньої та зовнішньої політики України, покликана стати ефективним механізмом зміцнення внутрішньої єдності

українського суспільства, забезпечення соціальної стабільності, міжнаціональної згоди та релігійної терпимості, усунення структурного дисбалансу та модернізації економіки, підвищення обороноздатності країни.

Мета стратегії - формування інструменту управління процесами забезпечення транскордонної взаємодії та всебічного розвитку країни за рахунок комплексного використання політичних, економічних, силових, інформаційних та інших засобів. Реалізація цієї мети досягається за рахунок широкого застосування у державному управлінні принципів стратегічного планування та вдосконалення системи транскордонної взаємодії України як основних умов забезпечення національних інтересів у світі.

Основні науково-методологічні новації стратегії полягають у тому, що у нею визначаються роль та місце стратегії в системі документів стратегічного планування, уточнюється її правова основа та головне завдання, а також основні поняття, що використовуються в документі. У стратегії, з урахуванням міжнародних та внутрішніх політичних реалій, дана розширена редакція національних інтересів України, склад яких додано зміцнення оборони країни, забезпечення національної згоди та єдності суспільства, збереження культури та традиційних духовно-моральних цінностей українського суспільства.

З урахуванням фундаментального взаємозв'язку та взаємозалежності забезпечення транскордонної взаємодії та соціально-економічного розвитку України виключено поділ стратегічних національних пріоритетів на пріоритети транскордонної взаємодії та пріоритети сталого розвитку. Такий підхід наголошує на рівнозначності всіх стратегічних національних пріоритетів задля забезпечення транскордонної взаємодії України.

З метою приведення термінології, що використовується в стратегії, у відповідність з Національним законом «Про оборону» запроваджено термін «Оборона країни» та уточнено стратегічні цілі захисту України від спроб використання військової сили проти неї. Як базисні процеси розглядаються такі елементи, як становлення системи, руйнування системи – знищення (ліквідація) елементів, зв'язків та інших базисних процесів, відтворення системи,

стабілізація системи, зміна системи, розвиток системи, генерація небезпеки у системі, гармонізація у системі безпеки) у системі [30, ст. 12].

Таким чином, залежно від домінування будь-яких процесів у системі вона може перебувати одному з етапів свого існування: становлення, стабілізація, розвиток, процвітання, криза, відновлення, деградація. В цьому зв'язку стратегічне планування у сфері забезпечення безпеки системи має бути спрямоване безпосередньо на зміну характеристик базисного процесу «придушення небезпеки», побічно — на базисний процес «генерація небезпеки» та опосередковано – на всі інші процеси.

Для надання більшої системності стратегічного цілепокладання, як найважливішою складовою стратегічного планування можна було б розглянути питання щодо запровадження у вітчизняну політичну практику нормативно-організуючого документа Президента України директивного характеру, що визначає довгострокову перспективу (на термін президентських повноважень) основні цілі та завдання забезпечення транскордонної взаємодії, соціально-економічного розвитку та стратегічного планування в Україні. Він міг би мати форму переліку доручень Президента України (далі - перелік доручень Президента) та затверджуватись відповідним нормативно-правовим актом.

Пропонований перелік доручень Президента міг би розглядатися як новий тип документа стратегічного планування, який має на меті надати системний характер процесу формування документів стратегічного планування в Україні в рамках основних цільових вказівок на новий термін президентських повноважень. Структура переліку доручень Президента могла б містити в собі наступне:

- Оцінка рівня соціально-економічного розвитку України з урахуванням основних показників стану транскордонної взаємодії, аналіз виконання стратегічних документів попереднього електорального циклу;
- Стратегічні цілі та завдання на довгостроковий період, можливе коригування пріоритетів розвитку та забезпечення транскордонної взаємодії;
- Пріоритетні напрямки діяльності національних органів виконавчої

влади, органів державної влади суб'єктів України щодо досягнення стратегічних національних пріоритетів;

- Уточнення повноважень учасників стратегічного планування;
- Завдання національних органів виконавчої влади, органів державної влади суб'єктів України із підготовки документів стратегічного планування.

До змісту переліку доручень Президента слід було б включити вимоги до ресурсного забезпечення документів стратегічного планування, удосконалення системи державного управління забезпечення транскордонної взаємодії, індикативні та порогові значення показників стану транскордонної взаємодії України на поточний період планування, основні завдання Ради Безпеки України з координації підготовки документів стратегічного планування; основні завдання Адміністрації Президента України, апарату Уряду України, Рахункової палати України щодо проведення стратегічного аудиту системи документів стратегічного планування, сформованих у попередній плановий період [49, ст. 131].

Основні завдання Ради Безпеки України з інформаційно-аналітичної підтримки стратегічного планування, доручення федеральним органам виконавчої влади, органам державної влади суб'єктів України:

- Перелік визначає основну мету розвитку України та забезпечення транскордонної взаємодії на новий термін президентських повноважень, пріоритетні напрямки діяльності та конкретні заходи щодо їх досягнення;

- В організаційному плані документ пов'язує систему вихідних даних щодо формування державної політики України у сфері соціально-економічного розвитку країни з питаннями мінімізації викликів та загроз національній безпеці, які потребують обліку в документах стратегічного планування;

- Встановлює чіткі часові рамки підготовки документів, послідовність їхнього формування, а також відповідальність учасників стратегічного планування за їхню розробку.

РОЗДІЛ 3

ОЦІНКА СТАНУ ТРАНСКОРДОННОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ

3.1. Стратегічний аналіз та прогноз на користь оцінки стану транскордонної безпеки та стратегії

Цільовим призначенням системи моніторингу є формування об'єктивної оцінки стану транскордонної взаємодії в цілому України, за стратегічними національними пріоритетами та за окремим регіонам країни та сфер діяльності. Розв'язання цього завдання здійснюється за рахунок оцінки прогнозованих ризиків, небезпек та загроз транскордонної взаємодії та моделювання можливих параметрів майбутніх загроз безпеці, формування єдиної системи основних показників стану транскордонної взаємодії, що дозволяють на кожному етапі отримувати необхідні об'єктивні оцінки, розробки та застосування у практиці державного управління єдиних методичних та технологічних принципів моніторингу [55, ст. 95].

Важливою особливістю системи моніторингу стану транскордонної взаємодії є те, що вона зачіпає всі етапи та цикли процесу стратегічного планування – етап стратегічного цілепокладання, стратегічного аналізу та стратегічного прогнозування, етап власне стратегічного планування, етап контролю реалізації стратегічних національних пріоритетів та етап формування результуючої оцінки стану транскордонної взаємодії України, як завершальний загальний цикл процесу стратегічного планування.

Аналіз загроз та викликів транскордонної взаємодії України показує, що процеси глобалізації всіх сфер міжнародного життя та формування багатопольярного світоустрою супроводжуються загостренням міждержавних протиріч, виникнення нових конфліктів, наростанням політичної та економічної

турбулентності, а також різних кризових явищ. В умовах довготривалого курсу США на стратегічне просування України необхідно вдосконалювати механізми політики галузі забезпечення транскордонної взаємодії, своєчасно вносячи корективи до документів стратегічного планування стосовно мінливій обстановці.

Волатильність на сировинних ринках, вплив західних санкцій та стагнація в економіці суттєво збільшили ризики розбалансування фінансової системи та збільшення державного боргу. Так, наприклад, за підсумкам виконання державного бюджету у січні – лютому 2016 року частка нафтогазових доходів у загальному обсязі доходів становила лише 37,4%. Разом з тим уповільнення темпів економічного розвитку у другій половині 2017 року на тлі зростання світових цін на товарних ринках знову призвело до посилення залежності української економіки від експорту вуглеводнів [63, ст. 18].

Підвищення «сировинної залежності» насамперед простежується за співвідношенням загального експорту товарів та експорту вуглеводнів до ВВП. Якщо у 2016 році ставлення експорту товарів до ВВП становило 21,9%, а відношення експорту вуглеводнів до ВВП дорівнював 12%, то 2017 р. — уже 22,6% і 12,5%, відповідно. З наукового погляду системний багатофакторний стратегічний аналіз є оптимальним інструментом для вирішення складних і слабо-структурованих завдань.

Одночасно з позицій забезпечення транскордонної взаємодії такий аналіз дозволяє виявити умови, що призводять до найкращих результатів функціонування та оптимізації системи. При цьому будь-який об'єкт розглядається як частина системи взаємопов'язаних складових елементів. З погляду організації стратегічний аналіз включає в себе:

- Необхідні ІТ-технології та програмне забезпечення;
- Достатня кількість фахівців з профільною підготовкою;
- Спеціальні організаційні структури для реалізації методів стратегічного аналізу в умовах зростаючої непередбачуваності та складності зовнішнього середовища (комплекс «метод - фахівець - організація»).

Розуміючи під предметом аналізу велику багатofакторну проблему (групу проблем), вирішення якої має стратегічно важливе значення для забезпечення транскордонної взаємодії України, введення у науковий обіг терміну «стратегічний аналіз» стосовно галузі транскордонної взаємодії представляється об'єктивно необхідним. В «основах стратегічного планування в Україні » під стратегічним аналізом розумілася «науково обґрунтована система оцінок умов та факторів, що формують внутрішні та зовнішні загрози національній безпеці, включаючи стратегічні ризики для сталого розвитку держави на довгострокову перспективу».

Таке визначення відбивало кінцевий результат наукової діяльності з оцінки внутрішніх та зовнішніх умов існування держави, але не містило положень, що визначають взаємозв'язок цих результатів із завданнями державного управління. У Національному законі № 172-ЗУ «Про стратегічне планування України» термін «стратегічний аналіз» не вживається. Водночас у ст. 8 державного закону «Завдання стратегічного планування», ст. 10 «Повноваження учасників стратегічного планування», а також ст. 14 «Інформаційне забезпечення стратегічного планування» питання стратегічного аналізу опосередковано відображено. В цілому ж у сьогоднішній політологічній практиці поки що не склалося єдиного розуміння терміну «стратегічний аналіз» [8, ст. 113].

Формату стратегічного аналізу найбільше відповідає «Стратегія національної оборони», що видається Міністерством оборони США один раз на чотири роки та розвиває основні положення «стратегії транскордонної взаємодії». У цьому документі міститься аналіз військово-політичної обстановки в різних регіонах світу, даються оцінки військових погроз та викликів транскордонної взаємодії США, визначаються цілі, сфери відповідальності, загальні завдання та ключові напрямки діяльності військового відомства та американських збройних сил на найближчу перспективу.

Таким чином, стратегічний аналіз повною мірою використовується в практиці державного управління провідних зарубіжних держав. Аналіз докiлля

є ключовим складовим елементом стратегічного аналізу та має глибоке наукове обґрунтування у загальній теорії систем. Життєдіяльність усіх соціальних систем, у тому числі організаційних, до яких належить держава, значною мірою обумовлена характером їхніх взаємин з іншими державами, а також мета системами, такими як світова спільнота та міжнародні організації, що представляють зовнішнє середовище.

Зовнішнє середовище всіх соціальних систем включає, таким чином, дві основні складові: макрооточення та безпосереднє оточення. Найбільший вплив на соціальні системи безпосередньо впливає оточення, що забезпечує основну життєдіяльність систем у формі матеріально-технічних, фінансових, трудових та інших потоків. У зв'язку з цим має піддаватися аналізу спочатку внутрішній стан системи (держави) за основними параметрами, що визначають її життєздатність та безпека, забезпечення населення життєво необхідними предметами поживання, умовами життєдіяльності та ін.

На макрорівні ці параметри трансформуються в узагальнені характеристики внутрішнього стану країни. Стан економіки, нормативно-правове забезпечення життєдіяльності держави та її структур, політичні процеси, природне середовище та ресурси, стан соціально-культурної, виробничої, науково-технічної та технологічної сфер, інфраструктури та ряд інших. Кожна узагальнена характеристика декомпозується на низку конкретних характеристик. Наприклад, в економічній галузі - структура національного господарства, величина валового національного продукту, структура національного бюджету, тарифи та податки, рівень інфляції та стабільність валюти, розвиненість банківської системи, джерела інвестицій та капітальних вкладень, розвиненість ринкової інфраструктури та інші [16, ст. 135].

Узагальненими параметрами у сфері забезпечення безпеки держави прийнято вважати наявність системи зовнішньої оборони, відомств, безпосередньо відповідальних за забезпечення безпеки, систем внутрішньої безпеки, судово-правовий, виконання покарань, охорони здоров'я та ветеринарної медицини служби, ліквідації стихійних лих, техногенних

катастроф та надзвичайних ситуацій, а також низку інших систем.

Результати стратегічного аналізу зовнішнього середовища є вихідними даними щодо пріоритетів розвитку держави з урахуванням завдань забезпечення транскордонної взаємодії, які лягають в основу стратегічного цілепокладання та вибору раціонального сценарію соціально-економічного розвитку держави та забезпечення транскордонної взаємодії.

Модель структурної схеми системи оцінок стратегічного аналізу могла б включати аналіз досягнення стратегічних національних пріоритетів, аналіз ситуації на окремих напрямках забезпечення транскордонної взаємодії та аналіз виконання документів стратегічного планування державного рівня, які здійснюються сьогодні розрізнено різними державними органами виконавчої влади з урахуванням їхньої компетенції та відповідальності та не мають загального методологічно обґрунтованого оцінного поля.

Як видається, новим змістом стратегічного аналізу міг би стати багатофакторний процес матричної оцінки сильних та слабких сторін суб'єкта стратегічного планування, сформульованих завдань та алгоритмів їх реалізації, а також оцінки факторного поля - політичної, економічної та військово-стратегічної ситуації, намірів наших партнерів та конкурентів з формулюванням узагальнених висновків. Далі із застосуванням матричних методів проводиться аналіз можливостей суб'єкта стратегічного планування з вироблення та реалізації системи заходів, спрямованих на захист вибраного національного інтересу.

Методичний підхід до вирішення проблеми наукового аналізу та оцінки загроз транскордонної взаємодії України з позиції захисту національних інтересів включає низку послідовних етапів спільної діяльності учасників стратегічного планування щодо виявлення національних інтересів та їх взаємозв'язків між собою, ранжування національних інтересів та визначення поточного рівня досягнення стратегічних національних пріоритетів, оцінки реальних і потенційних політичних, економічних, військових та інших загроз національним інтересам та можливих варіантів парирування загроз

трансграничної взаємодії з використанням політичних, економічних, військових та інших можливостей держави [27, ст. 12].

З методологічної точки зору в рамках стратегічного аналізу важливо передбачити етап розробки альтернативних варіантів попередження та ліквідації (мінімізації) загроз з використанням політичних, економічних, військових та інших заходів. Такий підхід дає підставу вважати стратегічний аналіз найважливішим інструментом стратегічного планування, що використовується на стратегічному рівні для формування цілепокладання та розробки прогнозних, концептуальних, програмно-цільових документів стратегічного планування, а також комплексної оцінки стану трансграничної взаємодії та підготовки державних управлінських рішень та розпорядчих актів у цій сфері. Розглянемо далі зарубіжний досвід у частині стратегічного прогнозування.

Найбільш налагодженими механізмами використання прогнозування в інтереси державного управління, що дозволяють забезпечити щодо сталого розвитку країни та мінімізувати загрози та ризики, має Великобританія. На думку Дж. Малгана, науково-методологічні підходи до вдосконалення прогнозування сталого розвитку та забезпечення трансграничної взаємодії мають базуватися на системі управління ризиками.

Методика оцінки ризиків (загроз) повинна включати наступні ключові параметри: ідентифікацію ризику, оцінку ризику, дії держструктур в рамках наявного ризику та критичний аналіз діяльності держструктур умовах ризику. При цьому держава вибудовує політику управління ризиками на трьох рівнях: стратегічному, програмному та операційному. На стратегічному рівні здійснюється формулювання цілей та завдань, визначення необхідних ресурсів. На програмному рівні уряд формує плани заходів та визначає відповідальних. І на операційному — головна увага приділяється контролю та інформаційно-комунікаційному взаємодії із виконавцями [35, ст. 77].

Така система управління ризиками забезпечує злагоджену роботу всіх державних інститутів у різних умовах обстановки. Скоригована з урахуванням

українських реалій, вона могла б бути впроваджена у вітчизняну практику управління. Наукова методологія прогнозування передбачає формування основних чинників, потребують обліку, визначення їх структурно-функціональних зв'язків, методів формалізації та оцінки, а також використання різних методів прогнозування: методу «дерева цілей», когнітивного моделювання, експертного опитування та моделювання.

В розвинених зарубіжних країнах є значний досвід підготовки документів, пов'язаних із довгостроковим прогнозуванням основних стратегічних ризиків та виробленням адекватних заходів державної політики щодо їх запобігання. У США організації, що надають послуги у сфері довгострокового прогнозування, об'єднані в Консорціум прогнозистів державного уряду (Federal Forecasters Consortium), участь у якому дозволяє:

- Обмінюватися інформацією про джерела даних, їх якість, обговорювати проблеми методології прогнозування та оцінки результатів;
- Підтримувати постійний діалог між професійними прогнозистами та виявляти нові об'єкти прогнозування;
- Формувати мережу взаємодіючих між собою професіоналів з метою більш активного використання прогнозування як найважливішого інструмент прийняття рішень в епоху інформаційних технологій;
- Формувати мережу фінансової підтримки (спонсорів) розвитку прогнозування з боку урядових відомств та приватних інвесторів;
- Поширювати сучасні методи прогнозування.

За кордоном також для розробки довгострокових стратегій розвитку технологій, науки, економіки, освіти, формування дорожніх карт науково-технологічного розвитку та довгострокових пріоритетів у різних сферах життя широко використовується метод Форсайт-прогнозу. Поширення набули також методи кількісної оцінки стійкості систем, індуктивні методи, стратегічний аудит, морфологічні методи, метод «дерева цілей», і навіть методи ідентифікації ризику [40, ст. 105].

З міжнародного досвіду державного прогнозування для українського суспільства можуть виявитися корисними такі принципи:

- Широке залучення експертної спільноти;
- Пріоритетну увагу питанням економічного прогнозування;
- Поєднання процедур розробки та контролю відповідності показників стратегічного прогнозування та фактичного стану національної економіки, фінансів та транскордонної взаємодії.

З урахуванням зарубіжного досвіду українська політична наука як методологічної основи стратегічного прогнозування пропонує опору на принципи конкретно-історичного підходу, всебічності та комплексності вивчення, об'єктивності, достовірності, реалістичності оцінок та висновків, єдності військового, політичного та економічного аналізу, а також на теоретичні основи геополітики, конфліктології, військової стратегії та оперативного мистецтва, міжнародного військового та гуманітарного права, теорії управління та прийняття рішення.

Відповідно до Національного закону № 172-ЗУ стратегічний прогноз розробляється за дорученням Президента України, Урядом України за участю державних академій наук на період до 30 років та коригується кожні 6 років з відповідної пролонгацією періоду прогнозування. Його концептуальні положення виносяться на розгляд Ради Безпеки України та затверджуються у порядку, що визначається Урядом України [51, ст. 93].

Враховуючи, що державне законодавство не визначає склад стратегічного прогнозу, відповідно до рішення Президента України - стратегічний прогноз складається з взаємопов'язаних науково-технологічного, соціально-економічного, демографічного прогнозів, а також прогнозів у галузі національної оборони та державної та громадської безпеки. У рамках положень стратегічного прогнозу:

- Моделюються довгострокові об'єктивні тенденції зовнішньої та внутрішньої політики, соціальних та ідеологічних процесів, що аналізуються найімовірніші варіанти їх розвитку;

- Оцінка ключових проблем внутрішньої та зовнішньої політики держави у сфері транскордонної взаємодії, аналізується соціально-політична обстановка в країні та у світі, а також аналізуються ризики розвитку України за умов світової глобальної конкуренції;

- Характеризуються загальносвітові тенденції розвитку України на перспективу, а також варіанти вирішення першочергових завдань транскордонної взаємодії країни;

- Оцінюються існуючі та потенційні стратегічні ризики, виклики соціально-економічного розвитку та загрози забезпеченню транскордонної взаємодії України;

- Моделюються можливі сценарії розвитку та вибір пріоритетних напрямів вирішення завдань, поставлених керівництвом країни;

- Аналізуються можливості країни протистояти глобальним та локальним збройним конфліктам;

- Моделюється можливість виникнення осередків військової напруженості поблизу території України, а також конфліктів, що загрожують перерости в збройне протистояння та міжнародні війни;

- Розробляється набір відповідних заходів щодо запобігання та управлінню ризиками забезпечення безпеки держави.

Методологія формування стратегічного прогнозу включає у собі сукупність положень, що характеризують механізми та інструменти моніторингу, оцінки досягнення прогнозних орієнтирів та контролю ефективності державної політики стратегічного розвитку, а також прогнозні орієнтири у кожній сфері забезпечення транскордонної взаємодії, що відображають директивні вимоги до оптимальному складу та стану сил, коштів та національних ресурсів, що забезпечують у довгостроковій перспективі необхідний рівень соціально-економічного розвитку та стану транскордонної взаємодії України, її конкурентоспроможність на світовій арені. Таким чином, даний прогноз може розглядатися як система послідовних кроків та заходів, що здійснюються розробниками стратегічного прогнозу та його зведеної частини у

рамках загальної ідеології формування механізму підтримки найважливіших державних рішень та вдосконалення механізмів стратегічного планування України [65, ст. 28].

3.2. Система державного моніторингу та оцінки стану транскордонної безпеки

Санкційний тиск та інші заходи щодо «знезброїння опонентів України», активно застосовувані останніми роками Сполученими Штатами та їх союзниками, являють собою нову і дуже серйозну загрозу національній безпеці України. Це вимагає розвитку та вдосконалення системи державного моніторингу та оцінки стану транскордонної взаємодії як найважливішого інструменту державної політики забезпечення транскордонної взаємодії та захисту національних інтересів України.

Аналіз показує, що в теорії транскордонної взаємодії поки що немає загальноприйнятого трактування як суті поняття ефективності забезпечення безпеки та критеріїв для її оцінки, так і співвідношення критеріїв ефективності із критеріями корисності, раціональності, оптимальності тощо. Тому єдиний підхід до методології оцінки стану транскордонної взаємодії у вітчизняній теорії та практиці забезпечення транскордонної взаємодії поки що перебуває у стадії формування. Насамперед, це обумовлено складністю даного завдання, яке визначається масштабом і різноманіттям стратегічних ризиків сталого соціально-економічного розвитку країни та загроз національній безпеці.

Мова йде про багатофакторний аналіз, що охоплює практично всі сторони життя особистості, суспільства та держави, які утворюють сучасне поняття "Національна безпека". У свою чергу, встановлення взаємовпливу та взаємозалежності між різними стратегічними національними пріоритетами та сферами транскордонної взаємодії у динаміці їх розвитку саме собою представляє досить складне завдання. У зв'язку з цим однією з основних науково-практичних завдань у галузі забезпечення Національної Безпеки

України є формування апарату оцінки її стану - створення високо динамічної системи моніторингу та експертизи стану транскордонної взаємодії на основі сучасної наукової методології та інформаційних технологій [5, ст. 27].

Відповідно до закону, кожний державний орган зобов'язаний підготувати, доповісти Президенту та конгресу новий стратегічний план до першого понеділка лютого наступного року після вступу нового президента на посаду. Відповідно, стратегічний план розробляється на період не менше чотирьох років, починаючи з фінансового року його опублікування (відомство має право розробляти стратегічний план більш тривалу перспективу).

Публікація стратегічних планів національних органів відбувається одночасно з публікацією президентського проекту бюджету (лютий) наступний фінансовий рік. Національним органам рекомендується підготувати проект стратегічного плану на рік до вересня попереднього опублікуванню проекту бюджету року, щоб поставлені цілі були враховані в проект бюджету та план роботи відомства на наступний рік.

З точки зору системи моніторингу важливим є те, що законом встановлюється також процедура звітності (Annual Performance Report) та порядок дій при невиконання планів, необхідність визначення пріоритетів державного уряду та агентств, кінцевих ефектів (результатів) та необхідних покращень в управлінні на державному рівні для забезпечення кінцевого результату, персональна відповідальність за досягнення результатів, засновується інститут основних виконавців (Chief Operating Officers) агентств (посада затверджується в кожному агентстві з певними функціями) та рада щодо покращення результатів діяльності (Performance Improvement Council) та відповідальних посадових осіб (Performance Improvement Officers) з функціями координації та оперативного забезпечення діяльності керівництва, встановлюється формат результативних планів та звітності [15, ст. 56].

Аналіз зарубіжного досвіду показує, що співвідношення інформаційних (розвідувальних, аналітико-прогнозних, планових, координаційних, виконавчих) можливостей систем стратегічного планування протилежних

сторін розглядається як один із ключових факторів, розвиваються у мирний та воєнний час. У США, наприклад, ставиться завдання досягнення переважної переваги інформаційно-управлінських можливостей, щоб позбавити супротивника здатності адекватно чинити опір цілеспрямованим прямим і непрямим діям щодо його ослаблення та підпорядкування.

В рамках цього підходу в США предметно аналізуються сильні та слабкі сторони системи управління в Українській, зокрема стан стратегічного планування, який, за американськими оцінками, відноситься до одного з найбільш обмежених у своїх можливостях та вразливих елементів транскордонної взаємодії України. На підтвердження цієї оцінки вказується на відставання у використанні передових інформаційних та аналітичних технологій, реалізації наукових досягнень, розвитку механізмів системного відображення сьогодення, майбутнього, загроз та можливостей, розвитку механізмів вироблення та прийняття рішень, контролю за їх виконанням та ряд інших недоліків.

Принципами здійснення моніторингу стану транскордонної взаємодії є достовірність - використання інформаційних даних та показників, що найбільш повно та обґрунтовано характеризують стан транскордонної взаємодії та реалізацію стратегічних національних пріоритетів.

Системність - здійснення збору та аналізу інформації про стан транскордонної взаємодії за єдиною методикою, відповідно до затвердженого переліку показників, із встановленою періодичністю на основі даних статистичного спостереження та спеціальних досліджень, своєчасність - використання процедур, встановлення термінів збору, обробки та аналізу інформації, що забезпечують можливість негайного реагування та прийняття оперативних управлінських рішень; комплексність - спостереження динаміки показників, що характеризують стан транскордонної взаємодії, у порівнянні з заходами державної політики щодо реалізації стратегічних національних пріоритетів, спадкоємність - використання існуючих інформаційних баз даних, механізмів моніторингу та інструментів державного та відомчого

статистичного спостереження [26, ст. 13].

Механізми моніторингу та інструменти оцінки стану транскордонної взаємодії не залежать від суб'єктивних факторів у процедурах збору, обробки та аналізу інформації про стан транскордонної взаємодії та загрози забезпеченню транскордонної взаємодії. Моніторинг діяльності органів виконавчої влади транскордонної взаємодії має здійснюватися на базі сучасних інформаційно-аналітичних технологій для вирішення наступних завдань:

- Ситуаційного та сценарного моделювання з урахуванням потенційних небезпек та загроз національній безпеці;
- Розробки варіантів стратегії з урахуванням політичних, військово-політичних, військово-технічних, соціально-економічних та інших факторів;
- Оцінки наслідків реалізації запропонованих рішень.

До засобів інформаційно-аналітичного забезпечення моніторингу стану транскордонної взаємодії відносяться:

- Система розподілених ситуаційних центрів, що працюють за єдиним регламенту взаємодії;
- Інформаційно-аналітична система моніторингу, контролю показників та оцінки стану транскордонної взаємодії;
- Відомчі інформаційно-аналітичні системи національних органів виконавчої влади, які здійснюють моніторинг стану транскордонної взаємодії у закріпленій сфері відповідальності.

Інформаційно-аналітична підтримка моніторингу стану національній безпеці служать офіційна статистична інформація; інформаційно-аналітичні матеріали органів державної влади та аналітичні матеріали спеціальних досліджень стану транскордонної взаємодії, що організовуються зацікавленими федеральними органами виконавчої влади у рамках відомчих витрат на виконання науково-дослідних робіт.

До першого етапу є методичний прогноз можливих зовнішніх небезпек та загроз національним інтересам. Як вихідні дані використовуються результати ретроспективного аналізу особливостей відносин України та країн, на які

поширюються геополітичні інтереси України, розглядаються, аналізуються та зіставляються стратегія транскордонної взаємодії України, концепція зовнішньої політики України, військові доктрини та стратегії забезпечення транскордонної взаємодії цих країн [32, ст. 119].

Проводиться оцінка ситуації з точки зору вибору найбільш оптимального сценарію взаємодії України та світової спільноти в умовах нових викликів та загроз, у тому числі з урахуванням того, хто має на кордонах України конфліктний потенціал. На основі висновків із прогнозу визначаються стан та потенціал джерел загроз національній безпеці України.

Змістом другого етапу має стати визначення механізму захисту інтересів держави від загроз. Тут визначаються методи, способи та форми діяльності, спрямовані на парирування можливих загроз національній безпеці, формується модель вигляду системи парування та нейтралізації загроз.

У ході третього етапу виробляються конкретні заходи протидії погроз у рамках обраної моделі, визначається необхідний склад та номенклатура залучених загроз сил і коштів. Тим самим формується необхідний вигляд системи забезпечення транскордонної взаємодії стосовно конкретних викликів та загроз.

На четвертому етапі здійснюється декомпозиція вигляду системи забезпечення транскордонної взаємодії до елементів (параметрів), які можуть бути описані кількісно або якісно, та визначаються їх значення. Введення такого механізму кількісних оцінок транскордонної взаємодії дозволяє заломлювати загрози національній безпеці конкретні показники стану транскордонної взаємодії та параметри їх порогових значень створювати модель загального оцінного інструментарію.

У ході завершального етапу здійснюється робота з формування оптимального набору показників та визначення їх індикативних та порогових значень. Знаючи реальні межі того чи іншого показника (індикативні та порогові значення обраних показників), можна оцінити стан досліджуваної сфери системи забезпечення транскордонної взаємодії, а в згодом і системи

загалом. Таким чином, перелік показників стає ключовим інструментом системи забезпечення стану транскордонної взаємодії. Він дозволяє не тільки оцінювати стан відповідної галузі забезпечення транскордонної взаємодії, але і визначити найбільш слабкі елементи системи, вибрати оптимальні рішення, виробити практичні рекомендації, запропонувати заходи щодо зміцнення транскордонної взаємодії.

Для цього оцінюється відповідність чисельних значень параметрів існуючого стану системи транскордонної взаємодії України, їх порогових значень. Якщо співвідношення реальних та порогових значень усіх вибраних критеріїв більше або дорівнює одиниці, то можна говорити про відповідно до цього вигляду прогнозованим загрозам національній безпеці. У разі отримання результатів менше одиниці — система перебуває в стані, що не забезпечує парирування загроз національній безпеці. Якщо ж виходить розкид результатів, то з усієї сукупності показників доцільно вибрати один головний, причому інші показники можуть бути використані як допоміжні, додаткові, уточнюючі [41, ст. 208].

Відповідно, оптимальна міра безпеки досягається за умови, що весь комплекс показників перебуває у межах своїх порогових значень. Найважливішою умовою ефективного аналізу стану забезпеченості національних інтересів є визначення системи показників, всебічно характеризують її стан на державному, регіональному та муніципальному рівнях. Таким чином, розробка набору показників є ключовим елементом методології дослідження.

Тільки маючи чіткий, реальний стан транскордонної взаємодії України систему показників, можна прийняти економічно ефективні управлінські рішення. При цьому слід наголошувати на вибір показників, що відображають кінцеві результати, які характеризують наслідки досягнення цілей та вирішення завдань, наприклад, вплив зниження рівня захворюваності на основні соціально значимих захворювань тривалість життя.

3.3. Інструментарій оцінки стану національної та транскордонної безпеки

Важливим науково-практичним завданням є розробка концептуально методологічних засад формування документів системи стратегічного планування та інструментарію її оцінки як найважливішого елемента оцінки стану транскордонної взаємодії України. В основі методичного підходу розв'язання цього завдання лежать відомі методи системного аналізу (декомпозиції та ієрархії), що дозволяють уявити складну функціональну систему у зручному для її дослідження вигляді.

Як зазначається у праці «Національна Безпека України», виданій інститутом соціології, значення цього напрямку розвитку політичної науки у практиці державного управління обумовлено тим, що останні десятиліття характеризуються фундаментальними змінами ролі та місця України у світі і відповідно, появою нових викликів та загроз, що передбачає пошук нових підходів до забезпечення транскордонної взаємодії країни та її громадян [52, ст. 108].

Водночас практика останніх років свідчить, що рішення цієї завдання пов'язано з цілим рядом проблем і труднощів, пов'язаних як з глобальними процесами та тенденціями, так і з неефективністю діяльності багатьох державних та громадських інститутів, включаючи помилки в прогнозуванні, що так чи інакше впливають на рівень транскордонної взаємодії України.

В даний час проглядається два основних, але в принципі близьких по змісту методичних підходів до оцінки стану транскордонної взаємодії. У першому випадку предметною областю є загрози транскордонної взаємодії, у другому - процеси, що характеризують розвиток ситуації в різних сферах життєдіяльності особистості, суспільства та держави, інакше кажучи, стан транскордонної взаємодії.

Загалом розроблений перелік налічував понад сімсот загроз, які у свою черга характеризувалися певними параметрами, а також кількісними показниками, які підлягають моніторингу. Загальне ж кількість параметрів, що підлягають моніторингу, склала кілька тисяч, що унеможливило практичне

використання такого механізму оцінки в інтереси державного управління.

Не випадково останніми роками у практиці стратегічного планування та управління як основна взята на озброєння методика оцінки рівня транскордонної взаємодії шляхом обчислення показників стану безпеки та їх порогових значень для визначення ефективності даної системи. Таким чином, система показників оцінки стану транскордонної взаємодії держави розробляється з метою їх використання у системі стратегічного управління. Ця система показників повинна визначати, з одного сторони, рівень захищеності країни у поточний та прогнозований періоди, а з іншого – виступати інструментом оцінки ефективності роботи системи забезпечення транскордонної взаємодії [64, ст. 31].

Щодо останнього, то для визначення меж безпечного функціонування країни, а також інститутів управління та цивільного суспільства у межах кожного стратегічного національного пріоритету необхідно створення та введення в управлінську практику інструменту так званих порогових значень стану показників транскордонної взаємодії. У найзагальнішому вигляді граничні значення транскордонної взаємодії представляють кількісні індикатори або параметри, що характеризують допустимий рівень безпеки та контролю з боку держави за станом справ у тій чи іншій сфері забезпечення транскордонної взаємодії або при реалізації того чи іншого стратегічного національного пріоритету.

З погляду практики державного управління граничні значення – це граничні величини, недотримання значень яких перешкоджає нормальному функціонуванню як окремих елементів системи, так і всієї системи, що призводить до формування негативних, руйнівних тенденцій у тій чи іншій сфері забезпечення транскордонної взаємодії держави. Відсутність на сьогоднішній день інструментарію порогових значень знижує ефективність державного моніторингу стану транскордонної взаємодії і є великою науково-практичною проблемою, яка потребує рішення.

В даний час державні органи виконавчої влади підготовкою пропозицій за кількісними параметрами порогових значень межах своєї компетенції. Безумовно, відпрацювання механізму оцінки стану нацбезпеки з використанням нового переліку показників та їх порогових значень займе ще деякий час. Однак у результаті політичне керівництво країни отримає можливість використати його на користь стратегічного планування та управління, у тому числі для прогнозування можливих наслідків та результатів аналізованих варіантів політичних рішень у галузі забезпечення транскордонної взаємодії. Звісно ж, що ця методологія може бути використана і в інтересах планування та управління у сфері соціально-економічного розвитку [9, ст. 38].

Основу для цього закладено стратегією економічної безпеки України, яка визначила набір показників стану економічної безпеки. У процесі вдосконалення системи моніторингу необхідно прагнути до того щоб кожен показник стану транскордонної взаємодії мав відносну (часткову) характеристику вимірювання, порогове та індикативне значення. Відносна (часткова) величина показника дозволяє, зіставляючи її з граничним значенням, «миттєво» отримати інформацію про поточне стан транскордонної взаємодії.

Порівнюючи її з аналогічними значеннями попередніх періодів, можна зробити висновок про динаміку зміни (напрямок та швидкість зміни, тобто отримати прогнозні оцінки часу виходу на граничне значення у разі погіршення ситуації або на індикативне значення у разі покращення ситуації) стану транскордонної взаємодії. З метою забезпечення єдиної методики подання показників федеральними органами виконавчої влади за дорученням Президента України розроблено паспорти показників транскордонної взаємодії у сферах ведення.

Ці паспорти містять комплекс основних вимог, що висуваються до цього показника, що є новацією в удосконалення інструментів стратегічного планування. Паспорт містить опис функціонального призначення показника, одиниці виміру, методику розрахунку показника, необхідні допоміжні показники, підстави для їх вибору, прив'язку показника до стратегічних

національних пріоритетів. Розроблені паспорти є систематизованим та структурований опис характеристик показника з досить високою ступенем формалізації, що виключає двозначне тлумачення та забезпечує сумісність та вимірність результатів його визначення [17, ст. 42].

Введення у практику державного моніторингу стану транскордонної взаємодії паспортів показників транскордонної взаємодії уніфікує процес оцінки стану транскордонної взаємодії, дає можливість підвищити ефективність моніторингу стану транскордонної взаємодії. Виходячи з викладеного, система надвідомчого державного моніторингу стану транскордонної взаємодії України має забезпечити вирішення наступних основних завдань:

- Формування зважених оцінок стану транскордонної взаємодії як за стратегічними національними пріоритетами, так і загалом у рамках системи забезпечення транскордонної взаємодії;

- Розробка та прийняття на державному, регіональному та галузевому рівнях найважливіших управлінських рішень у сфері соціально-економічного розвитку та забезпечення транскордонної взаємодії;

- Залучення до сфери забезпечення транскордонної взаємодії України провідних фахівців, які володіють методами досліджень фундаментальних наук; - Оптимізація інформаційних потоків у галузі оцінок стану транскордонної взаємодії на державному та регіональному рівні та створення банку моделей та даних, які дозволять приймати рішення на об'єктивній науковій основі; - Вдосконалення методик та алгоритмів стратегічного аналізу та стратегічного прогнозу, підвищення їх достовірності, у тому числі за рахунок широкого використання потенціалу експертної спільноти;

- Координація роботи наукових організацій на стратегічно важливих напрямках забезпечення транскордонної взаємодії та підготовка на цій основі рекомендацій щодо управління стратегічними ризиками;

- Системний синтез інформації на основі наявного в Україні наукового потенціалу та використання нових інформаційних технологій.

Створена в Україні система моніторингу стану транскордонної взаємодії,

яка має на меті оцінювати хід реалізації стратегії транскордонної взаємодії України та стратегічних національних пріоритетів, поки що недостатньо ефективна. Значна частина відомостей звітнього характеру, що надходять до системи, має відомчий характер і вимагає додаткової систематизації та аналізу, відсутня інструментарій порогових значень, не розроблені показники, що відображають ціннісні орієнтири та мотивацію соціальної діяльності людей, розвиток політичної системи та суспільно-політичної ситуації, відсутні налагоджені механізми коригування та актуалізації стратегічних документів за результатами моніторингу та оцінки, що стримує підвищення ефективності управління [22, ст. 111].

Проблема тут полягає в тому, що система моніторингу стану транскордонної взаємодії практично не пов'язана з пакетом державних програм, а отже, відсутня її безпосередній зв'язок із системою державного управління. Найчастіше не дотримується основної вимоги до формування показників - можливість їхнього кількісного вираження з метою організації моніторингу та подальшої оцінки, моніторинг процесів реалізації ухвалених стратегій акцентовано на відстеження їх тактичних характеристик (термінів, обсягів фінансування, числових значень цільових індикаторів) збитки аналізу.

Основним недоліком сьогоденної системи є не розробленість агрегованих показників транскордонної взаємодії, здатних забезпечити оцінку стану транскордонної взаємодії загалом за пріоритетами та в узагальненому вигляді. В зв'язку з цим існуючий інструментарій не дає оцінки «коридора можливостей» розвитку України та забезпечення транскордонної взаємодії, що не сприяє вирішенню задачі оптимізації інформаційних потоків в галузі оцінок стану транскордонної взаємодії на державному та регіональному рівнях.

Подальшого наукового опрацювання потребує питання вдосконалення методик та алгоритмів стратегічного аналізу та стратегічного прогнозу, підвищення їх достовірності, створення банку моделей та даних, які дозволять приймати політичні рішення, у тому числі в кризових ситуаціях, на об'єктивну наукову основу.

РОЗДІЛ 4

СОЦІАЛЬНА ТА КОРПОРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

В останні роки ми стали свідком сплеску популярності ідей соціальної відповідальності бізнесу, що виявилось у різкому збільшенні кількості програм та обсягів фінансування, що виділяються компаніями для реалізації програм корпоративної соціальної відповідальності. За півстоліття концепція соціально-корпоративної відповідальності пройшла шлях від разових заходів готельних компаній до невід'ємної складової сучасного менеджменту будь-якої солідної компанії. Як у західних, так і в вітчизняних компаніях принципи соціально-корпоративної відповідальності все більше інтегруються в систему управління, запроваджуються посади віце-президента компанії, відповідального за корпоративну-соціальну відповідальність, створюються спеціальні департаменти та відділи. Крім того, публікація соціальних звітів та впровадження етичних кодексів стало загальноприйнятою практикою.

Причиною такої підвищеної уваги стали дві зустрічні тенденції. З одного боку, бізнес шукав нові шляхи підвищення ефективності в мінливому світі. З іншого боку, повсюдно суспільство почало застосовувати все більший запит на соціальну відповідальність бізнесу. Глобальні економічні кризи останніх років лише підкріпили зазначені тенденції. В умовах нестачі бюджетних коштів на підтримку високих соціальних зобов'язань уряду багатьох країн активно сприяли залученню бізнесу до вирішення актуальних соціальних завдань. На основі конкретно-історичного та неінституційних підходів буде проаналізовано взаємодію бізнесу, суспільства та держави у справі розвитку суспільства через соціально-орієнтованих програм, а також сприйняття експертним співтовариством цієї взаємодії.

Як заведено у науковому світі, до початку аналізу необхідно внести ясність у термінологію. У сучасній літературі зустрічаються два близькі за змістом поняття: корпоративна соціальна відповідальність та соціальна відповідальність бізнесу. Як правило, термін соціально-корпоративної

відповідальності використовується при описі соціальної відповідальності окремо взятої компанії, тоді як «соціальна відповідальність бізнесу» співвідносять з відповідальністю всього бізнес-спільноти. Звісно ж, що у реальному житті ці два поняття є тотожними. Більш того, один із засновників практики соціально-корпоративної відповідальності в Україні С.В. Турчин зв'язує появу двох термінів не з науковою чи практичною доцільністю, а з двома різними перекладами терміну «бізнес» з англійської мови, де він позначає окрему компанію.

У цьому дослідженні спиратимемося на термін «корпоративна соціальна відповідальність», так як він не тільки є найбільш поширеною, а й узагальнюючою назвою так званої «зонтичної» теорії, увібрала в себе такі готельні напрямки як корпоративне громадянство, корпоративна стійкість, корпоративна соціальна діяльність, корпоративна соціальна сприйнятливість та багато інших. Проблема формулювання основних положень теорії соціально-корпоративної відповідальності обумовлена широтою сфери, що розглядається. Досить складно описати межі соціальної сфери, так як зрештою під цей опис може потрапити будь-який аспект людського життя. З іншого сторони, сам термін «відповідальність» також відкриває поле для дискусії. Ми можемо розглядати відповідальність як синонім надійності та чесності у вчинках, а можемо як синоніми словами «борг» і "обов'язок".

У першому випадку соціально-корпоративної відповідальності виступає як добровільна благородна діяльність, у другому – фірма ставиться у підлегле, підзвітне становище перед суспільством, державою, акціонерами та усіма іншими сторонами, з ким вона взаємодіє. Звідси походить множинність підходів до визначення соціально-корпоративної відповідальності та наявності великого кількості різноманітних, іноді суперечать один одному шкіл усередині загальної зонтичної концепції соціально-корпоративної відповідальності. Перед тим як розпочати аналіз найвідоміших напрямків наукової думки у цій сфері розглянемо три основні підходи до соціально-корпоративної відповідальності:

теорія корпоративного егоїзму, теорія корпоративного альтруїзму та компромісні теорії.

Теорія «корпоративного егоїзму» асоціюється зі знаменитим висловлюванням Мільтона Фрідмана про те, що «єдина соціальна відповідальність бізнесу – це давати прибуток». В основі цієї точки зору лежить переконання, що головна турбота менеджменту компанії – забезпечити максимально можливі прибутки власникам капіталу, зокрема акціонерам компанії. Тому будь-яке відволікання коштів та ресурсів на сторонні цілі, включаючи соціальну відповідальність, є неприпустимим. Крім того, прихильники цієї теорії йдуть ще далі, доводячи, що соціально-корпоративної відповідальності веде до підриву фундаментальних засад зведеного ринку та навіть до соціалізму. За цією логікою головна загроза, яку несуть у собі всі ідеї соціально-корпоративної відповідальності полягає у підриві свободи підприємництва та конкуренції, а роль держави у всіх сферах суспільного життя значно зростає.

Теорія «корпоративного альтруїзму» виходить із абсолютно протилежних поглядів. Так, головні прихильники такого підходу Д. Девіс, Р. Фрімен та інші говорять про те, що сучасні компанії настільки великі та впливові, що у процесі своєї діяльності вони залучають до своєї орбіти максимально широкі групи так званих "співучасників". У процесі своєї діяльності, особливо у не багатих країнах велика компанія може стати більш потужною та впливовою ніж сама держава. Її діяльність прямо і опосередковано впливає на соціально-економічне становище в країні, відповідно, будучи причиною всіх цих змін компанія зобов'язана відповідати за наслідки.

Прихильники цього підходу наголошують на необхідності добровільного характеру програм соціально-корпоративної відповідальності. На їхню думку, компанія не може обмежитися. Біля витоків теорії стояли такі дослідники як Г. Боуен, Т. Левітт, М. Фрідман, Р. Фрімен, Дж. Гелбрейт, К. Девіс та інші. У своїх дослідженнях вони фокусувалися на внутрішніх джерелах соціально-корпоративної відповідальності. У їхньому поданні бізнесмен з однієї сторони

відбиває цінності, властиві суспільству, у якому функціонує його компанія, з іншого боку – він сам бере участь у формуванні цих цінностей. Взаємодіючи із суспільством, особливо з місцевими спільнотами, а також враховуючи інтереси всіх своїх партнерів бізнесмен сам визначає ті цінності, якими керуватиметься його компанія.

До 70-х років сформувалося уявлення про соціально-корпоративну відповідальність як відповідність економічним, правовим, етичним та дискреційним очікуванням товариства від підприємства. Найбільш чітко цей підхід було сформульовано А.А. Кероллом, який побудував знамениту модель, названу згодом «пірамідою Керолла». Піраміда Керолла була і залишається однією з найпопулярніших теоретичних конструкцій для опису соціально-корпоративної відповідальності.

Однак до 80-х років усі частіше почала лунає критика, пов'язана з тим, що в даній піраміді різні види відповідальності існують як окремі категорії, не перетинаючи і взаємодіючи один з одним. В той же час, ідеї філантропічної відповідальності (або дискреційної, як вона називалася на початковому етапі), навпаки, набули розвитку. Спочатку під нею розумілася сфера, де суспільство ще чітко не сформулювало свій запит і менеджмент компанії керується своїми уявленнями про потреб суспільства, роблячи свій самостійний вибір.

В результаті з'явилася концепція корпоративної соціальної сприйнятливості. Найбільш відомі імена – Р.Акерман, Р. Бауер та ін., а також значний внесок у розвиток власної теорії зробив згаданий вище А. Керол. У рамках цієї концепції увага концентрується на здатності компанії оцінити та вгадати громадські очікування та відповідно реагувати ними. У рамках цієї логіки стратегії менеджменту були поділені на реактивні, оборонні, адаптивні та проактивні. Представляється, що теорія корпоративної сприйнятливості є швидше уточнюючою щодо більш широкої концепції соціально-корпоративної відповідальності, ніж окремим напрямом.

Приблизно в ці роки розвивалося ще одне напрям – корпоративна соціальна діяльність. Грунтуючись на піраміді Керолла, С Вартік, Ф. Кохран і

Д. Вуд створили нову тришарову модель, в якій об'єднали моральні принципи, зовнішні фактори, що впливають на компанію, а також рішення, що приймаються менеджментом компанії в пропонуваніх умов. У свою чергу всі три блоки поділяються ще на три фактори, куди орієнтується менеджмент компанії. Концепція, що набула найбільшого поширення в наші дні, а саме концепція співучасників, сформувалася до 90-х років. Початок цієї теорії було закладено Р. Фрімен. В основі лежить уявлення, що фірма працює не у вакуумі, а в реальному оточенні і для найбільш ефективної взаємодії доведеться враховувати інтереси всіх зацікавлених сторін (стейкхолдерів). До них можуть бути віднесені на внутрішньо-фірмовому рівні працівники компанії та акціонери, а на зовнішньому рівні – інвестори, постачальники, місцеві спільноти, ЗМІ, захисники навколишнього середовища, громадські організації.

Можна говорити про те, що теорія співучасників стала «мостом» між теоретичними конструкціями та практичними рекомендаціями для менеджменту компанії. Саме цим пояснюється той факт, що на сьогодні вона є головною теорією у межах соціально-корпоративної відповідальності. Аналіз поняття соціально-корпоративної відповідальності був би неповний без аналізу концепції "корпоративне громадянство". Під ним може розумітися як загальна ідентичність співробітників однієї фірми, так і уявлення про фірму як про цілісної структури. У першому випадку йдеться про те, що працівники компанії незалежно від її походження відчують себе її частиною аналогії зі своїми громадянством на національному рівні. У другому - компанія це суб'єкт, який, як і інші інститути, має свої права та обов'язки і цим формує суспільство.

Дана концепція була на піку популярності, коли стала очевидна криза мрії про загальне поняття добробуту. Вона була однаково прийнятна для менеджменту, суспільства та держави: компанія отримувала права, а не лише обов'язки обслуговувати громадські інтереси, держава – додаткові фінансові джерела, а суспільство – необхідні блага. У міру розвитку глобалізації теорія стала відходити другого плану, так як не змогла дати відповідь на питання які цивільні права ставляться до транс-національних корпорацій, чи як визначити

обсяг прав для компаній, які сильно відрізняються за розміром та фінансової могутності тощо.

Найбільш молодого та перспективного є теорія «корпоративної стійкості». Вона є продовженням та розвитком більш масштабної концепції – «сталий розвиток». Концепція сталого розвитку була сформульована 1987 р. у доповіді Брундтланда» і започаткувала нове розуміння цілей розвитку всього людства. Теорія корпоративної стійкості у певному сенсі є проекцією сталого розвитку на рівень однієї фірми. Серед найяскравіших послідовників цього напрямку варто назвати Дж. Елінгтона, Т. Діліка та багато інших. Так, саме Дж. Елінгтон вперше сформулював знамените сьогодні поняття потрійного результату (triple bottom line), тобто. відповідальність за трьома напрямками: економічним, соціальним та екологічним.

Важливо відзначити, що принцип потрійного підсумку лежить у основі сучасної системи нефінансової звітності, наприклад, міжнародних стандартів нефінансової звітності GRI (Global Reporting Initiative). Головна відмінність цього підходу від решти можна охарактеризувати як відхід від суто соціальних програм на користь більше широкого підходу, що включає всі три напрямки. З точки зору авторів концепції, досягнення будь-якої із заявлених цілей неможливе без досягнення успіху за іншими напрямками. Такий підхід призвів до того, що сьогодні концепція сталого розвитку, практично «поглинула» концепцію соціально-корпоративної відповідальності, зробивши її своєю частиною. Корпоративна соціальна відповідальність є зонтичною концепцією, що об'єднує під собою різні напрямки думки, які як доповнюють, і суперечать одна одній.

Найбільш популярними сьогодні у рамках концепції соціально-корпоративної відповідальності є концепції співучасників (стейкхолдерів), стійкого розвитку та корпоративної стійкості. Відбувається поглинання концепції соціально-корпоративної відповідальності більш масштабної концепції сталого розвитку. соціально-корпоративної відповідальності все частіше розглядається не як окремий напрямок, а частина політики для

досягнення цілей сталого розвитку. Аналіз позицій противників та прихильників соціально-корпоративної відповідальності свідчить, що зрештою обидві концепції ведуть до вирішенню тих самих проблем: збільшення прибутку компанії та зростання суспільного добробуту.

Незважаючи на різницю в походах сьогодні всіма визнано необхідність участі бізнесу у вирішенні соціально значимих задач, при цьому в основі цієї переконаності можуть лежати як етичні мотиви, так і прагнення максимально збільшити прибуток підприємства. Ефективність реалізації стратегій соціально-корпоративної відповідальності багато в чому залежить від зацікавленості персоналу підприємств. Організаційна ідентичність є одним з різновидів соціальної ідентичності, про що у формі сталого становища працівника у створенні, асоціації себе з нею та планування свого майбутнього в ній, висловлювання лояльності та прихильності даної організації, інтеріоризації корпоративних цілей, цінностей, норм і правил, прийняття рішень відповідно до інтересів організації.

Щоб мати можливість якимось чином оцінити організаційну ідентичність у рамках даного дослідження, пропонується низка параметрів-характеристик ідентичності персоналу, які включають у собі: робочу мотивацію, включеність у роботу, плинність кадрів, задоволеність роботою, кваліфікацію, солідарність колективу, місію, ціль та цінності організації, а також такі характеристики організаційного середовища, як імідж та статус організації. Такий параметр як задоволеність роботою, також включає ряд показників: наскільки цікава робота, яку виконує співробітник, кар'єрні перспективи, розвиток та навчання персоналу (підвищення кваліфікації), можливість самореалізації, задоволеність заробітною платою, прийняття стилю управління, задоволеність відносинами з керівником та справедливість керівника у прийнятті різних кадрових рішень.

Організаційна ідентичність визначається особливостями внутрішньо-організаційної культури праці. З одного боку, певний тип організаційної культури може проводити сприйняття персоналом практик соціально-корпоративної відповідальності в організації. З іншого боку, компанія,

впроваджуючи практики соціальної відповідальності, може змінити чи навіть зруйнувати існуючу у ній культуру. Отже, природа соціально-корпоративної відповідальності має бути узгоджена з організаційною культурою, що сприятиме ефективної роботи підприємства. На практиці соціально-корпоративної відповідальності впливає велика кількість соціальних факторів: структура внутрішньо-організаційних комунікацій, трудові конфлікти та вміння менеджменту їх вирішувати, наявність системи зворотного зв'язку між менеджментом та персоналом.

Вплив на практику соціально-корпоративної відповідальності має і такий фактор, як колективізм та індивідуалізм. Індивідуалізм відноситься до товариств із вільними зв'язками для людей. Колективізм, з іншого боку, означає відокремлення людей із групами (командами). Команда надає «захист» та стійке становище окремих її членів в обмін на лояльність та дотримання встановлених правил та норм. Переважає конформність у більш індивідуалістичному середовищі проявляється лідерство та дотримання особистим інтересам. Організаційна культура в більшості випадків визначає середовище, в якій розробляється стратегія організації та впроваджуються практики соціально-корпоративної відповідальності. Якщо культура організації сприяє відносинам із зацікавленими сторонами, правовим і етичним нормам і моральної поведінки, вона також впливатиме на розвиток. Орієнтована на відповідальність організаційна культура може стимулювати готовність взяти участь у впровадженні та позитивно оцінити ініціативи соціально-корпоративної відповідальності у компанії.

Корпоративна соціальна відповідальність як спосіб формування. Ідентифікація людини зі своїм місцем роботи є важливою аспектом для будь-якої компанії, особливо при врахуванні сучасних тенденцій, пов'язаних з цілями сталого розвитку ООН і які у зазначених стандартах соціально-корпоративної відповідальності. Компанія має бути впевнена у своїх співробітниках і тому, що персонал підтримає її перехід на нову модель корпоративної стійкості. В Україні наявність позитивної організаційної ідентичності зараз дуже

актуально, так як більшість компаній знаходяться на стадії переходу від моделі соціально-корпоративної відповідальності 1.0 до моделі соціально-корпоративної відповідальності 2.0, а найбільші українські компанії, які мають вихід на міжнародні ринки, що поступово рухаються до моделі соціально-корпоративної відповідальності 3.0.

Що стосується взаємовпливу корпоративної соціальної відповідальності та організаційної культури, то можна зробити висновок, що ефективність реалізації практик соціальної відповідальності залежить від того, чи є принцип етичності та відповідальності перед зацікавленими сторонами компанії переважаючий у конкретній організаційній культурі. Відповідно, прийняття співробітниками етичної культури, лояльність до соціально-відповідальної діяльності та розуміння необхідності реалізації такої діяльності в сучасних реаліях дозволяє сформувати сильну організаційну ідентичність працівників з компанією. Абсолютна полярність зазначених експертами тенденцій показує, що українські компанії сильно відстають від західноєвропейських компаній у сфері розробки і реалізації стратегій соціально-корпоративної відповідальності.

У той час, як міжнародні компанії вже на повну реалізують практики згідно концепції соціально-корпоративної відповідальності 2.0 і готують ґрунт до впровадження соціально-корпоративної відповідальності 3.0, багато українських компаній продовжують залишатися на першій стадії (орієнтація в основі на разові благодійні акції та соціальні проекти) і поки що не прагнуть виходити нові рівні. Що стосується швидшої трудової адаптації та соціалізації нових співробітників, то тут усі експерти погоджуються з тим, що слідування принципам корпоративної соціальної відповідальності та концепції сталого розвитку справді має належний ефект.

Це робиться для того, щоб персонал краще розумів, що корпоративна соціальна відповідальність як спосіб формування. яку політику у сфері сталого розвитку проводить компанія. «Ми дуже багато говоримо про стійкий розвиток у професійному середовищі, виступаємо в університетах, а на практиці людина часто не стикається з цим під час робочого процесу. Тому ми намагаємося

адаптувати програму молодих лідерів так, щоби на кожному етапі ротації щось було, навіть якщо це безпосередньо не пов'язане з їхньою діяльністю» – стверджує, наприклад, експерт. В іншій, вже українській компанії для нових співробітників проводять різноманітні посвяти, наприклад, літні корпоративні заходи – день народження компанії тощо.

Таким чином, програми розвитку персоналу дійсно мають ефект, і чим більша організація, тим більше значення цих програм адаптації. Тому що у невеликих організаціях існує пряма комунікація, вона породжується середовищем. А у великих компаніях найчастіше людина століття не завжди навіть може осмислити, чим він займається, і на якому рівні ієрархії, хто за що відповідає. Тому у філіях іноземних компаній і в багатьох українських корпораціях існують програми адаптації, включають менторство, корпоративні онлайн-курси, які покликані ввести людину у внутрішньо-фірмове соціальне середовище. Якщо організації існує сформована традиція соціальної відповідальності, то людина з перших днів починає розділяти ці цінності, інакше вона не зможе нормально працювати у цій організації. Він сприймає це як певну поведінкову матрицю. Використання різних практик включення нових співробітників у діяльність компанії є обов'язковою умовою для успішної організаційної адаптації.

Переходячи до питання, що ставлення співробітників до компанії, в якій вони працюють, може змінюватися під впливом реалізації в даний час компанії практикують соціально-корпоративної відповідальності, експерти, в основному, погоджуються з таким висновком. Дотримання компанії принципам соціальної відповідальності створює позитивну атмосферу у межах робочого процесу. Тобто у компанії має існувати певне середовище, де керівництво дотримується певної етики ведення бізнесу, створює певні умови. У цьому випадку співробітники включатимуться у реалізацію спільної стратегії соціально-корпоративної відповідальності компанії.

У результаті, на реальних прикладах, можна побачити якийсь сильний розрив у розвитку корпоративної соціальної відповідальності спостерігається в

українських та іноземних компаніях. Корпоративна культура постає як меж реалізації відповідальних практик, а на ідентичність персоналу впливають разові заходи з метою заохочення за виконання роботи та різні тренінги, що проводяться HR-відділом, які носять, в основному формальний характер.

Тут практикується та діяльність, яка дає позитивні ефекти як у напрямку позитивного впливу на зовнішнє середовище (на стейкхолдерів компанії), і у напрямі позитивного впливу на внутрішнє середовище (на співробітників).

Корпоративна соціальна відповідальність визначається як моральна цінність і стає невід'ємною частиною корпоративної культури компанії, яка відображається в місії, цілі та у повсякденній поведінці персоналу. Дослідження показало, що українські компанії все ще відстають від іноземних, але, проте, вони вже активно включені у розвиток корпоративної соціальної відповідальності: створюються спеціальні організації, такі як Асоціація етики бізнесу та соціально-корпоративної відповідальності та Національна Рада з корпоративного волонтерства проводяться різноманітні конкурси кращих соціальних та екологічних проектів.

В Україні також активно розвивається міжгалузєва кооперація компаній з метою реалізації масштабних соціально-відповідальних проектів, а ця діяльність, згідно з моделями корпоративної стійкості знаходиться вже в парадигмі реалізації моделі соціально-корпоративної відповідальності -1.0, коли компанії об'єднують свої зусилля та ресурси у вирішенні соціальних та екологічних проблем. А це означає, що за деякими напрямками, український бізнес йде все ж таки нарівні з міжнародними компаніями.

РОЗДІЛ 5

ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ

У даному розділі роботи розглянуто основні заходи і засоби захисту населення і територій в надзвичайних ситуаціях.

Для підвищення рівня громадського здоров'я органи державної влади повинні реалізувати ефективні механізми державної соціально-економічної політики, приймати програми громадської безпеки. Влада має нести відповідальність за управління людськими і матеріальними ресурсами, за визначення пріоритетів у їх розподілі, координації завдань з організації навчань, інформуванні громадян про ймовірність виникнення епідеміологічних загроз. В умовах глобальної соціально-економічної кризи необхідно відновлювати капітал довіри до влади і робити це можна єдиним способом, - надаючи достовірну, а головне доступну інформацію населенню.

Епідеміологічні загрози характеризуються невизначеністю, значними соціально-економічними наслідками, що створюють потенційну загрозу для суспільства, безпечної життєдіяльності громадян, нормального функціонування органів державної влади. Непередбачуваний перебіг епідемій, доволі висока смертність, відсутність ефективних препаратів і початкові заперечення існування епідемії як такої, не сприяють консолідованим діям, існуюча кількість інфікованих викликає соціальне занепокоєння, а інформаційні повідомлення посилюють почуття тривоги за здоров'я та життя громадян.

У близькому майбутньому слід очікувати подальшого розширення сервісів електронної держави, починаючи від доступу до публічних послуг і закінчуючи розвитком електронної демократії. Поширення отримують онлайн-сервіси, що дозволяють знизити число можливих контактів клієнтів один з одним та з співробітниками органів державної влади. Прогнозовано будуть домінувати механізми соціальної регуляції та соціального забезпечення мінімального рівня життя в обмін на обмеження громадянських прав, що є

глобальним трендом, який веде до перегляду принципів демократії на користь високого ступеня дисциплінарної регуляції суспільного життя.

Соціально-економічна криза змінює структуру зайнятості в секторі малого та середнього бізнесу і створює можливості для її зростання в окремих галузях, у тому числі цифровій галузі, логістиці, онлайн-торгівлі. Частка цих галузей росла і в докризовий період, отож значний вплив на зміну структури зайнятості повинні мати процеси цифровізації економіки, які прискорилися в умовах кризи у період епідеміологічних загроз. Як песимістичний сценарій можна очікувати відхід, або остаточне переміщення в тіньову економіку до половини суб'єктів малого та середнього бізнесу.

Криза пандемії COVID-19 спричинилася до базової суспільної трансформації, яка детермінована сучасним соціально-економічним станом в Україні. Пандемія спровокувала в Україні термінові заходи з пом'якшення наслідків довготривалого характеру для фінансово-економічних систем і національної безпеки в цілому. Посилює вплив пандемія COVID-19 й на існуючі соціально-економічні кризові явища і спалах хвороб, що лягають додатковим навантаженням на систему охорони здоров'я в нашій державі та провокують відсутність стабільності в суспільстві.

Трансформація державної соціально-економічної політики неможлива без інституційних перетворень, спрямованих на подальший розвиток базових соціальних, політичних й економічних інститутів суспільства, а будь-які фактори оптимізації в механізмах реалізації державної політики соціально-економічною сферою мають різне спрямування. Організаційно координуючи функціонування органів державної влади та інститутів громадянського суспільства слід зазначити, що низка значущих і необхідних кроків, що належать до сфери державної соціально-економічної політики, до цього часу ще не сформовані у боротьбі з епідеміологічними загрозами.

Як тільки соціально-економічна криза, яка викликана епідеміологічними впливами буде остаточно взята під контроль, необхідно буде вжити заходів для вирішення проблеми зростання темпів продуктивності економіки протягом

найближчого часу, і зосередити увагу на структурних реформах, необхідних для покращення довгострокових перспектив соціально-економічного зростання. Непередбачуваний перебіг епідеміологічних впливів, доволі висока смертність, відсутність ефективних препаратів є завданням органів державної влади для діяльності з протидії розповсюдження епідемій.

Органи державної влади повинні розширювати спектр медико-соціальних послуг з урахуванням адресності, соціально-демографічних характеристик споживачів даних послуг та їхніх потреб. Розуміючи логіку зазначених аргументів можна стверджувати, що суспільно-владна взаємодія у даній сфері має базуватися на показниках, за якими можна усвідомити рівень соціального капіталу, так як окремі частини суспільства по-різному реагують на пандемію, усвідомлюють реальність цієї загрози та готові виконувати жорсткі вимоги соціальної ізоляції. Невиконання необхідних функцій охорони здоров'я і соціального захисту населення спричинятиме негативні суспільні наслідки збільшуючи навантаження на соціум в майбутньому.

З метою захисту населення, зменшення втрат та шкоди економіці в разі виникнення надзвичайних ситуацій проводиться спеціальний комплекс заходів. Він передбачає проведення наступних дій:

Оповіщення та інформування.

1) Оповіщення про загрозу і постійне інформування населення досягається завчасним створенням і підтримкою в постійній готовності загальнодержавної, територіальних та локальних автоматизованих систем оповіщення населення в зонах можливого катастрофічного затоплення, районах розміщення радіаційно і хімічно небезпечних підприємств, інших потенційно небезпечних об'єктів.

2) Спостереження і контроль.

Спостереження і контроль за довкіллям, продуктами харчування та водою забезпечується: створенням і підтримкою в постійній готовності загальнодержавної і територіальних систем спостереження і контролю з включенням до них існуючих сил та засобів контролю незалежно від

підпорядкованості; організацією збору, опрацювання і передачі інформації про стан довкілля, забруднення продуктів харчування, харчової сировини, фуражу, води радіоактивними, хімічними речовинами і патогенними мікроорганізмам; надання населенню можливості придбати найпростіші засоби захисту і контролю для особистого користування.

3) Укриття в захисних спорудах.

Укриттю в захисних спорудах підлягає все населення відповідно до його належності до груп (працююча зміна, населення, яке проживає в небезпечних зонах тощо). Створення фонду захисних споруд досягається шляхом: комплексного освоєння підземного простору, міст і населених пунктів; масового будівництва в період загрози найпростіших сховищ та укриттів; завчасного будівництва за рішення Кабінету Міністрів України окремих сховищ та протирадіаційних укриттів.

4) Інженерний захист.

Заходи інженерного захисту території можуть істотно вплинути на ефективність цивільного захисту, так як передбачають проведення комплексу будівельних та інших заходів щодо запобігання виникнення надзвичайних ситуацій.

5) Евакуаційні заходи. В умовах неповного забезпечення захисними спорудами в містах та інших населених пунктах, які мають об'єкти підвищеної небезпеки, а також у воєнний час основним способом захисту населення є евакуація і розміщення його у приміській зоні.

Евакуації підлягає населення, яке проживає в населених пунктах, що знаходяться у зонах можливого катастрофічного затоплення, небезпечного радіоактивного забруднення, хімічного ураження, в районах прогнозованого виникнення локальних збройних конфліктів у 50-кілометровій прикордонній смузі, в районах виникнення стихійного лиха, великих аварій і катастроф (якщо виникає безпосередня загроза життю та заподіяння шкоди здоров'ю людини).

Залежно від обстановки, яка склалася на час надзвичайної ситуації, може бути проведено загальну або часткову евакуацію населення тимчасового або безповоротного характеру.

У мирний час евакуація населення планується на випадок:

- загальної аварії на атомній електростанції;
- усіх видів аварій з викидом сильнодіючих отруйних речовин;
- загрози катастрофічного затоплення місцевості;
- великих лісових та торф'яних пожеж, землетрусів, зсувів, інших геофізичних і гідрометеорологічних явищ з тяжкими наслідками, що загрожують населеним пунктам.

Евакуаційні заходи здійснюються за рішенням місцевих органів виконавчої влади, виконавчих органів рад, уповноважених органів з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення відповідного рівня.

Евакуація населення здійснюється комбінованим способом, який передбачає у мирний час вивезення основної частини населення з міст і небезпечних районів усіма видами наявного транспорту у поєднанні з виведенням найбільш витривалої частини населення пішки.

б) Медичний захист

Заходами запобігання або зменшення ступеня ураження людей, своєчасного надання допомоги постраждалим та їх лікування, забезпечення епідемічного благополуччя в районах надзвичайних ситуацій є:

- планування і використання існуючих сил і засобів органів охорони здоров'я незалежно від їх відомчої належності;
- розгортання в надзвичайних умовах необхідної кількості лікувальних закладів;
- своєчасне застосування профілактичних медичних препаратів;
- контроль за продуктами харчування, питною водою і джерелами водопостачання;
- завчасне створення і підготовка спеціальних медичних формувань;

- накопичення медичних засобів захисту, медичного та спеціального майна і техніки;
- підготовка медичного персоналу та загальне медико-санітарне навчання населення.

7) Біологічний захист

Захист від біологічних засобів ураження включає своєчасне виявлення чинників біологічного зараження, їх виду і масштабів, проведення комплексу адміністративно-господарських, режимно-обмежувальних і спеціальних протиепідемічних та медичних заходів.

Захист від біологічних засобів вимагає:

- своєчасного використання колективних та індивідуальних засобів захисту;
- введення режимів карантину та обсервації;
- знезаражування осередку ураження;
- проведення екстреної та специфічної профілактики;
- додержання протиепідемічного режиму об'єктами господарювання, лікувальними закладами і населенням.

8) Радіаційний і хімічний захист.

Цей захист включає заходи з виявлення й оцінки радіаційної та хімічної обстановки, організацію і здійснення дозиметричного і хімічного контролю, розроблення типових режимів радіаційного захисту, забезпечення засобами індивідуального захисту, організацію і проведення спеціальної обробки.

Виконання вимог даного виду захисту досягається: завчасним накопиченням і підтримкою в готовності засобів індивідуального захисту і приладів радіаційної і хімічної розвідки та контролю, обсяги і місця зберігання яких визначаються диференційовано відповідно до встановлених зон небезпеки; забезпеченням зазначеними засобами перш за все особового складу формувань, який бере участь у проведенні рятувальних та інших невідкладних робіт в осередках ураження, а також персоналу радіаційно і хімічно небезпечних об'єктів економіки та населення, яке мешкає в зонах небезпечного

зараження навколо них; своєчасним впровадженням засобів, способів і методів виявлення й оцінки масштабів і наслідків застосування агресором зброї масового ураження й аварій (руйнувань) на радіаційно та хімічно небезпечних об'єктах господарювання, у тому числі літаків (вертольотів) цивільної авіації, для ведення повітряної радіаційної розвідки місцевості; створенням уніфікованих засобів захисту, приладів і комплектів радіаційної, хімічної розвідки та дозиметричного контролю як для воєнного, так і для мирного часу.

У сфері захисту населення і територій НС :

- ✓ планують і здійснюють необхідні заходи для захисту своїх працівників, об'єктів господарювання та довкілля від НС ;
- ✓ розробляють плани локалізації і ліквідації аварій (катастроф) з подальшим погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, до компетенції якого віднесено питання захисту населення і території від НС ;
- ✓ підтримують у готовності до застосування сили і засоби із запобігання виникненню та ліквідації наслідків НС ;
- ✓ створюють та підтримують матеріальні резерви для попередження та ліквідації НС ;
- ✓ забезпечують своєчасне оповіщення своїх працівників про загрозу виникнення або про виникнення НС .

У сфері захисту населення і територій від НС зобов'язане:

- ✓ дотримуватися заходів безпеки, не допускати порушень виробничої дисципліни, вимог екологічної безпеки;
- ✓ вивчати основні способи захисту населення і територій від наслідків НС техногенного та природного характеру, надання першої медичної допомоги потерпілим, правила користування засобами захисту;
- ✓ дотримуватися відповідних вимог у разі виникнення НС.

Системна діяльність органів державної влади у формуванні та реалізації соціально-економічної політики у період епідеміологічних загроз, виробленні політичних та управлінських рішень, посилення уваги вчених різних сфер знань

до цієї проблематики не є випадковими. Адже питання державної соціально-економічної політики, громадського здоров'я, соціального забезпечення стосуються широких верств суспільства. Світ швидко змінюється і це потребує відповідного реагування, адже зростання кількості населення, глобальні зміни клімату, стрімкий розвиток цифрової економіки, а також масштабні епідеміологічні загрози створюють як виклики, так і нові можливості.

Україна має суттєві стратегічні переваги завдяки природним ресурсам, географічному розташуванню та якості людського капіталу, що загалом може стати основою для економічного зростання держави. Натомість низка перепон стоять на заваді реалізації власного потенціалу, тому необхідно посилити свої позиції на світовій арені, що сприятиме підвищенню рівня добробуту населення, як основної мети державної соціально-економічної політики. Тому, Постановою Кабінету Міністрів України була затверджена Національна економічна стратегія на період до 2030 року, оскільки важливо мати узгоджене бачення щодо стратегічного курсу соціально-економічної політики, що враховуватиме глобальні тренди та внутрішні можливості держави.

Підставою для прийняття рішень щодо довгострокового розвитку держави та першим кроком у розробленні Національної економічної стратегії стало визначення рівня соціально-економічного розвитку України сьогодні та можливості для зростання в майбутньому. Враховуючи те, що останнім часом проблеми поширення епідеміологічних захворювань є властивою для будь-якої країни світу незалежно від її соціально-економічного рівня розвитку, в тому числі й для України, постає питання, як зменшити епідеміологічні впливи, економічне навантаження на бюджет держави, а також матеріальний тиск на українське суспільство.

Економічно розвинуті країни, де громадянин і реалізація його прав мають найвищу цінність удосконалюється формування державної соціально-економічної політики у період епідеміологічних загроз. Епідемії стали несподіваним і важливим каталізатором для позначення соціально-економічних контурів нових моделей громадянського суспільства у різних країнах світу.

Держава як регулятор суспільно-владних відносин зобов'язана створити умови для запобігання масового поширення епідемій, що ставить нові завдання перед службами соціального захисту населення на всіх рівнях, а відповідно й органами державної влади на місцях.

Дана передумова стає основою для пошуку ефективних механізмів реалізації державної соціально-економічної політики у період епідеміологічних загроз та вимагає наукового обґрунтування пропозицій в цьому напрямі. Спалахи епідеміологічних захворювань перевіряють на міцність національні системи охорони здоров'я, потенціал протидії, ступінь готовності та швидкість реагування на кризові явища епідеміологічного характеру. Для того, щоб забезпечити необхідний захист від епідеміологічних загроз, першочергова увага у тому числі повинна приділятися створенню безпечних умов праці громадян. Ключове значення має відводитися своєчасності подання інформації про поширення епідемій, засобам індивідуального захисту і навчання їх правильного використання.

Державна соціально-економічна політика має уособлювати нову систему механізмів державного управління, реалізовувати які необхідно у сукупності з застосуванням новітніх управлінських підходів на всіх структурно-функціональних рівнях. Стратегії соціально-економічного розвитку визначають ключові проблеми, потенційні напрями і шляхи їх розв'язання для формування нової державної соціально-економічної політики у період епідеміологічних загроз, обґрунтовуючи нормативно-організаційні трансформації та реалізацію нових економічних механізмів. Також, потребує удосконалення чинна нормативно-правова база у контексті регулювання суспільно-владних відносин, що виникають у зв'язку з поширенням епідемій.

ВИСНОВКИ

Робота являє собою цілісне наукове дослідження однієї з важливих і недостатньо розроблених проблем політології, а саме розвитку інструментарію стратегічного планування в умовах нових викликів та загроз національній безпеці. Мета дослідження - вдосконалення методології, теорії та практики стратегічного планування на користь підвищення ефективності державної політики та державного управління на основі єдиних та взаємопов'язаних підходів до вирішення завдань забезпечення транскордонної взаємодії та сталого соціально-економічного розвитку України.

У праці розглянуто широкий комплекс теоретичних, методологічних, нормативно-правових та науково-практичних проблем стратегічного планування та загальної теорії транскордонної взаємодії.

Використання масивного пласта джерел, вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду стратегічного планування, стратегічного управління та політики в галузі забезпечення транскордонної взаємодії дозволили з позицій системного та взаємопов'язаного підходу до завдань забезпечення сталого соціально-економічного розвитку, транскордонної взаємодії та формування заходів бюджетної політики провести комплексний аналіз найбільш проблемних науково-теоретичних та науково-практичних питань стратегічного планування на результати такого аналізу вдалося виробити конкретні пропозиції, спрямовані на підвищення ефективності системи стратегічного планування, формування та реалізацію державної політики, покликаної забезпечити динамічний соціально-економічний розвиток, зміцнення транскордонної взаємодії, підвищення стійкості державної та суспільної системи України до загроз та викликам сучасності.

В рамках дослідження розглянуто низку проблем, що мають важливе науково-теоретичне та науково-практичне значення для забезпечення транскордонної взаємодії. Визначальним став висновок об'єктивно зростаючої ролі стратегічного планування у формуванні та реалізації державної політики щодо забезпечення транскордонної взаємодії та захисту національних інтересів

України, заснованої на принципах єдності, взаємозв'язку та взаємозалежності завдань соціально-економічного розвитку та забезпечення транскордонної взаємодії. Спираючись на аналіз основного змісту та суть ключової функції стратегії транскордонної взаємодії України, яка полягає у забезпеченні, на основі консолідації органів державної влади всіх рівнів та громадянського суспільства, захисту національних інтересів та реалізації стратегічних національних пріоритетів розвитку та зміцнення транскордонної взаємодії, автор показав необхідність нового розуміння дефініції «національна безпека».

Нове прочитання об'єктно-суб'єктної сутності транскордонної взаємодії має важливе значення для розвитку теорії транскордонної взаємодії, оскільки розглядає цю сутність набагато ширше, ніж прийнятий «стан захищеності особистості - суспільства – держави». У науково-практичному плані такий підхід дозволяє розглядати функції державної політики у сфері забезпечення транскордонної взаємодії з охоронної, виконавчої та мобілізуючої позиції, що є важливою науково-практичною новацією та в умовах зростання санкційного впливу та міжнародної напруженості сприяє виробленню дієвих заходів щодо підвищення конкурентоспроможності економіки, досягнення стратегічних національних пріоритетів, вирішення завдань забезпечення міжнародної та військової безпеки України.

Істотне значення має сформульоване у роботі поняття «стратегічне планування забезпечення транскордонної взаємодії та національних інтересів України» як процес визначення та узгодження у часі та просторі необхідних для досягнення стратегічних цілей методів, засобів та ресурсів, реалізований ухваленням відповідних управлінських документів. Такий підхід безпосередньо пов'язує стратегічне планування та стратегічне управління та може стати основою для розвитку вітчизняної теорії державного управління та розробки уніфікованих методів державного управління процесами соціально-економічного розвитку та забезпечення транскордонної взаємодії.

Одночасно в дослідженні доведено, що державне управління виступає як найважливіший регулюючий фактор, що забезпечує формування необхідних

інституційних та нормативно-правових механізмів, а також раціональний розподіл матеріальних, організаційних, фінансових, людських, інформаційних та інших ресурсів для реалізації стратегічних національних пріоритетів.

Найважливішими з таких інституційних механізмів мають стати стратегічний аналіз як інструмент реалізації державної політики розвитку та забезпечення транскордонної взаємодії, методологія стратегічного прогнозування, включаючи обґрунтування розробки зведеної частини стратегічного прогнозу як основного інструмента стратегічного цілепокладання та методологія формування єдиної системи документів стратегічного планування в Україні, що підтримуються розробленою моделлю оцінки стану транскордонної взаємодії.

Таким чином, наукові завдання, визначені у магістерській праці, вирішені, мета дослідження, яка полягає у розробці та науковому обґрунтування методології вдосконалення стратегічного планування в Українській в умовах наростання загроз та викликів транскордонної взаємодії, – досягнуто. Водночас дослідження дозволило розширити горизонти науково-методологічного забезпечення стратегічного планування та виявити низку нових перспективних завдань.

До них слід віднести, перш за все, питання уточнення загальної теорії транскордонної взаємодії, розробки науково обґрунтованої методології визначення та уточнення національних інтересів та стратегічних національних пріоритетів, їх ранжування щодо один одного та взаємовпливу, методики формування агрегованих оцінок стану транскордонної взаємодії щодо кожного стратегічного національного пріоритету, а також алгоритму узагальненої оцінки стану транскордонної взаємодії, яка, що особливо важливо, могла б застосовуватися також на користь аналізу ситуації в окремих регіонах України.

Істотним внеском у справу науково-теоретичної підтримки державної політики у сфері забезпечення транскордонної взаємодії та стратегічного планування могло б стати формування предмета «національна безпека та стратегічне планування» в якості самостійної наукової спеціальності та

запровадження такої навчальної дисципліни для магістратури, другої вищої освіти та системи підвищення кваліфікації державних управлінських та політологічних кадрів у вишах України. Базою для цієї наукової спеціальності міг би стати навчальний курс «Загальні засади теорії та практики забезпечення транскордонної взаємодії та стратегічного планування».

Зазначені теми розглядаються як цільові орієнтири подальшої роботи у розвитку теорії та практики стратегічного планування в галузі забезпечення транскордонної взаємодії та захисту національних інтересів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Альбом проектів. Програма транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2007 – 2013 / За ред. Г. Рибарска. Варшава: Центр Європейських Проектів, 2015. с. 259.
2. Артёмов І. В. Транскордонне співробітництво як важливий чинник підвищення регіональної конкурентоспроможності. Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. : Історія. 2013. Вип. 2. С. 44-51.
3. Борщевський В. В., Куцаб-Бонк К. К. Інституційні аспекти конвергенції соціально-економічного простору транскордонного регіону. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер.: Економіка, 2016. С. 201-206.
4. Булюк В. В. Методичні підходи до оцінки ефективності транскордонного співробітництва. Культура народів Причорномор'я. 2008. № 140. С. 79-81.
5. Гоблик В. В. Транскордонні регіони в системі транскордонного співробітництва України. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональна конвергенція та транскордонні ринки: зб. наук.пр. / відп. ред. Кравців В.С. Львів, 2011. Вип. 5 (91). 2011. С. 114-123.
6. Гончаренко Н. І., Ханова О. В., Шуба М. В. та ін. Українсько-російське транскордонне співробітництво: сучасний стан і перспективи: монографія. / За ред. проф. А. П. Голікова. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. 236 с.
7. Гуменюк А. М. Механізми зміцнення економічної безпеки прикордонних територій. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2014. Вип. 4. С. 99-107.
8. Де Сото Е. Загадка капіталу. Чому капіталізм перемагає на Заході і ніде більше / пер. з англ. Микола Климчук. К. : Наш формат, 2017. 232 с.
9. Дудка О. О. Вплив транскордонного співробітництва на розвиток інноваційного підприємництва у західноукраїнському прикордонні.

Технологический аудит и резервы производства = Технологічний аудит та резерви виробництва : науч. журн. / Полтав. гос. аграр. акад., ЧП "Технолог. центр". Харьков, 2013 . № 6/6(14). С. 22-24.

10. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ: аналіт. доп. / О. В. Шевченко, В. І. Жук, К. Г. Юрченко, О. А. Баталов [та ін.]; за заг. Ред Д. І. Олійник. К.: НІСД, 2015. 116 с.
11. Економічна безпека: навч. посіб. за ред. д-ра екон. наук, проф. З. С. Варналія. К.: Знання, 2009. 647 с.
12. Забарна Е. Специфіка малого підприємництва в соціально економічному розвитку регіонів України. Економічний форум. 2016. №2. С. 101-109.
13. Закон України Про внесення змін до деяких законів України щодо транскордонного співробітництва від 04.09.2018, №2515-VIII. Законодавство України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2515-vii>.
14. Закон України Про індустриальні парки від 04.07.2013, № 406-VII. Законодавство України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5018-17>.
15. Закон України Про національну безпеку України від 21.06.2018, № 2469-VIII. Голос України. Газета Верховної Ради України URL: <http://www.golos.com.ua/article/304933>.
16. Закон України Про основи транскордонної взаємодії України від 19.06.2003, № 964-IV (стаття 7). Законодавство України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
17. Законодавство України. Офіційний портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>.
18. Звіт про діяльність за 2007-2017 рр. «10 років спільно для розвитку Карпат». Асоціація «Єврорегіон Карпати-Україна». URL: http://euroregionkarpaty.com.ua/images/Звіти_про_діяльність/Zvit_web.pdf.

19. Інформаційне забезпечення транскордонного співробітництва України: теоретичні аспекти : кол. моногр. / А. М. Митко, Б. М. Юськів, Н. П. Карпчук [та ін.]; наук. ред. Є. Б. Тихомирова, за заг. ред. А.М. Митко. Луцьк: Вежа-Друк, 2013. 268 с.
20. Інформаційний бюлетень «Інструменти економічного розвитку місцевих громад: кращі європейські практики у сфері ТКС» Newsletter “Instruments of local communities’ economic development: best European practices in the sphere of CBC”. Series 1. Euroregions, ECGs, EGTCs, etc” / Х. Притула, Я. Калат, О. Демедюк. Львів: ІРД НАНУ, 2019. 43 с.
21. Калат Я. Я. Вплив єврорегіонального співробітництва на розвиток прикордонних регіонів України. Регіональна економіка. 2015. 3(77). С. 161-172.
22. Калат Я. Я. Критерії оцінки єврорегіонального співробітництва в контексті забезпечення економічної безпеки прикордонних регіонів України. Економічний простір: Збірник наукових праць. 2015. №99. С. 46-58.
23. Калат Я. Я. Стимули розвитку індустріальних парків (на прикладі прикордонних регіонів Польщі). Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр. 2020. Вип. 2(142). С. 78-87.
24. Кифяк В. Ф. Реалістичний сценарій соціально-економічного розвитку прикордонного регіону (на прикладі Чернівецької області) . Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2016. Вип. 1. С. 77-86.
25. Ковач В. І. Словацькі євро-регіони: зарубіжний досвід транскордонного співробітництва. Економіка. Управління. Інновації. Серія: Економічні науки. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_51.
26. Копилюк О. І., Музичка О. М., Бублик М. І., Куцаб П. А. Організаційні та фінансові механізми розвитку транскордонного співробітництва: монографія. Львів: СПОЛОМ, 2020. 207 с.

27. Корнелюк О. А. Активізація транскордонного співробітництва міських поселень. Дисертація канд. екон. наук: 08.00.05. Східноєвропейський університет ім. Лесі Українки. Луцьк, 2018. 243 с.
28. Лук'яненко Д., Чужиков В., Вожняк М. та ін. Конвергенція економічних моделей Польщі та України: монографія . за наук. ред. Д. Лук'яненка, В. Чужикова, М. Г. Вожняка. К. : КНЕУ, 2010. 719 с.
29. Манів З. О., Луцький І. М., Манів С. З. Регіональна економіка : навчальний посібник: рек. МОНУ. Львів : Магнолія. 2011. 639 с.
30. Матвеев Є.Е., Тимечко І. Р. Транскордонні аспекти інтеграційного вибору України. Економічні науки. Сер.: Економічна теорія та економічна історія. 2013. Вип. 10. С. 172-182.
31. Мікула Н. А., Калат Я. Я. Єврорегіональне співробітництво в системі транскордонної співпраці. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду: зб. наук. пр. Львів, 2014. Вип. 4. (108). С. 28-38.
32. Науменко С.В., Науменко Л.М. Концептуальний підхід до формування механізму підтримки економічної безпеки регіону. Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. №1, 2011. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vviem/2011_1/17.pdf.
33. Пода А.С. Формування конкурентних переваг України в контексті регіоналізації європейського економічного простору. Дисертація канд. екон. наук: 08.00.02, Терноп. нац. екон. ун-т. Т., 2012. 200 с.
34. Притула Х. М., Калат Я. Я. Розвиток єврорегіонального співробітництва України та ЄС: сучасний стан та перспективи. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду: зб. наук. пр. Львів, 2015. Вип. 6. С. 27-31.
35. Притула Х. М., Калат Я. Я., Кирик І. М. Виклики розвитку прикордонних територій в контексті здійснення реформи децентралізації. Регіональна економіка. 2019. №2(92). С.79-89.
36. Регіональна економіка: підручник / за ред. Є.П. Качана. К.: Знання, 2011. 670 с. 243.

37. Регіони України за 2013 рік : стат. зб / за ред. О. Г. Осауленка. К.: Державна служба статистики України, 2014. Ч. 2. 733 с.
38. Регіони України за 2013 рік : стат. зб. / за ред. О. Г. Осауленка. К.: Державна служба статистики України, 2014. Ч. 1. 299 с.
39. Регіони України за 2019 рік : стат. зб. Державна служба статистики України, за ред. І. Є. Вернера. 2019. Ч. 1. 309 с.
40. Рекомендації щодо впровадження нових форм транскордонного співробітництва. Кол. авторів за ред. д.е.н., проф. Мікули Н.А. НАН України. Ін-т регіональних досліджень. Львів, 2010. 150 с.
41. Рогова В. Моделювання результативності євро регіонального співробітництва задля коригування темпів економічного зростання. Ефективна економіка. 2013. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1897&p=1>.
42. Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь / наук. ред. В. С. Кравців. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України». 2015. 52 с.
43. Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь / наук. ред. В. С. Кравців. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України». 2016. 125 с.
44. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред.: В. С. Кравців, І. З. Сторонянська. Львів, 2020. 531 с.
45. Тимошенко Л. М., Сімахова А. О. Соціально-економічний розвиток і його кероване забезпечення в умовах інноваційної моделі суспільної динаміки. Mechanism of Economic Regulation. 2015. № 1. С. 68-78.
46. Ткачук Н. М. Синергетичний ефект в економіці: форми виявлення та складові елементи. Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах світової економічної кризи: матеріали наук. конф. проф.-викл. складу. Тернопіль : ТНЕУ, 2009. С. 141-144.

47. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 16.09.2014, 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
48. Цибульська Ю. О. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку транскордонних ринків праці: дис. Львів: НАН України, Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього. 2015. 270 с.
49. Щерба Г. І. Транскордонне співробітництво в рамках євро регіонів в контексті процесів європейської інтеграції. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2010. Вип. 2. С. 73-86.
50. Barnett, C. Measuring the Impact and Value for Money of Governance and Conflict Programmes / C. Barnett, J. Barr, A. Christie, B. Duff, S. Hext. — ITAD (for DFID, UK Government). — December 2010.
51. Brzezinski, Z. Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power / Z. Brzezinski. — N.Y.: Basic Books, 2012. — 224 p.
52. Concept of Security in the Theoretical Approaches Fakhreddin Soltani / School of History, Politics, and Strategic Studies (SOHPASS) ; Faculty of Social Sciences and Humanities, Universiti Kebangsaan Malaysi // Research Journal of International Studies. — Issue 1 (2012). — URL: http://www.eurojournals.com/international_studies.html.
53. European Commission Energy Roadmap 2050. — Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012. — 20 p.
54. Gattermann, C.H. Die neue alte Welt. Aufsätze zur Sicherheitspolitik der Bundesrepublik Deutschland : (= Universitätsdrucke Göttingen) / C.H. Gattermann. — Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 2012.
55. Global Economic Prospects. — January 2019. — URL: <http://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>.
56. Global Trends 2030: Alternative Worlds. — URL: https://www.files.ethz.ch/isn/164970/GlobalTrends_2030.pdf 375.

57. Global Trends : Paradox of Progress, January 2017 : publication of the National Intelligence Council. — NIC 2017-001. — URL: www.dni.gov/nic/globaltrends.
58. Grant, R.M. Contemporary Strategy Analysis / R.M. Grant. — John Wiley & Sons, Ltd, 2016/ — 560 p.
59. Hill, Ch.W.L. Strategic Management: An Integrated Approach / Ch.W.L. Hill, G.R. Jones. — 10th edition. — South-Western, Cengage Learning, 2012.
60. Mckeown, M. The Strategy Book: How to Think and Act Strategically to Deliver Outstanding Results / M. Mckeown // Financial Times ; Prentice Hall. — 1 edition. — 2011.
61. Mulgan, J. The Art of Public Strategy: Mobilizing Power and Knowledge for the Common Good : (Paperback) / J. Mulgan. — Common Paperback, 2010. — 321 p.
62. National Defense Strategy 2018. — URL: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-DefenseStrategy-Summary.pdf>.
63. National Intelligence Council, Mapping the Global Future : Report of the National Intelligence Council's 2020 Project. — Washington: U.S. Government Printing Office — 94 p.
64. Open Source Center, Director of National Intelligence Open Source Center Reports and Media Guides. — December 14, 2010. — URL: <https://publicintelligence.net/director-of-national-intelligence-open-source-centerreports-and-media-guides>.
65. Petroleum-Economist.com : World LNG Factbook. — 2018 Edition. — May 2018. — 136 p.
66. President Donald J. Trump Announces a National Security Strategy to Advance America's Interests : National Security & Defense. — December 18, 2017. — URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/presidentdonald-j-trump-announces-national-security-strategy-advance-americas-interests>.

67. Strength, Weakness, Opportunity, and Threat (SWOT) : Analysis / Reviewed by M. Grant. — Updated Apr 27, 2019. — URL: <https://www.investopedia.com/terms/s/swot.asp>.
68. The Budget and Economic Outlook: 2019 to 2029 January 28, 2019 : Congressional Budget Office Report. — URL: <https://www.cbo.gov/publication/54918>.
69. Varwick, J. Sicherheitspolitik : Eine Einführung : Wochenschau-Verlag / J. Varwick. — Schwalbach ; Taunus, 2009.
70. Welukar, R. Strategic Management : Part I : (Revised Syllabus w.e.f Academic Year 2014–15) / R. Welukar, Chandra N. — University of Mumbai, 2014. — 313 p.